Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (9934) | 1975 чылдың октябрь 26, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрер, күрүнеге садар талазы-биле беш чылдың онаалдаларын күүседирин чүткүлдүг чедип алыңар! Мал кыштаглаашкынын чедишкинниг чорудары болгаш часкы тарылгага үлегерлиг белеткенири дээш, 1976 чылда бедик дүжүттү алыры дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-НЫҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫНДАН).

Улуг Октябрьны төлептиг уткуул!

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

БҮГҮ БЕЛЕТКЕЛДИ ДҮРГЕН ДООЗАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чылдың октябрь 21-де болган хуралында республиканың колхозтарында болгаш совхозтарында мал кыштаглаашкынынга белеткелдериң чоруп турарының дугайында айтырыгны чугаалажып көргеш, бо талазы-биле тодаргай хемчегларни айыткан делгерсягей докталды хүлээп алган.

Республиканың чамдык районнарында мал кыштаглаашкынынга белеткелдер багай чоруп турарын Министрлер Чөвүлели демдеглээн. 1975 чылдың октябрь 1-де байдал-биле алырга, бүгү чүүн малдарга бар кажааларының 73,3 хуузу белеткеттинген. Мыйыстыг бода малга 1975 чылда кажаалар тударының планы чүгле 26 хуу, хой кажаалары тударының планы чүгле 47 хуу күүсеттинген бооп турар. Малчыннар чурттаар бажыңнарның септелгези болгаш тудуу үстүнде байдалдан база дээредевес.

Ниитиниң малынга бо кыжын 462,5 муң тонна кадыг чемнер, 656 муң тонна силос хереглеттиниер. Херек кырында чүгле 219 муң тонна кадыг чемни, оон иштинде 105 муң тонна сигенни, 2 муң тонна сенажты, 82 муң тонна саваңны белеткеп ап болур, саваңның 20 муң тонназын Красноярск крайдан белеткээр болгаш сөөртүп алыр. Ол ышкаш республика девискээринден өске черлерден саваң пресстээри болгаш сөөртүп алыры багай организастаттынган. Октябрь 15-ке чедир чүгле 5,4 муң тонна саваң белеткеттинген, оон 2,3 муң тоннаны сөөртүп алдынган. Ынчангаш ниитиниң малының одардан аңгы чем-биле хандыртынганы 34,6 хуу бооп турар.

Белеткеп алган мал чемнерни харыысалга чок кадагалап турар фактылар бар. Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозта, Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозта болгаш «Чодураа» колхозта, Таңды районнуң «Коммунизмниң херели» колхозта белеткеттинген мал чемнери кажаалаттынмаанындан, оларны малдар саза базып, чип турар.

Мал чемнери сайзырадыр цехтериң дериглелерин септээри болгаш оларны ажылдадып киирери оожум чоруп турар. Республиканың ажыл-агыйларында бар турар 64 цехтериң үчүгле 33-ү ажылдаарынга белен. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1975 чылдың февраль 6-дағы доктаалында мал чеми сайзырадыр 17 цехтерни немей тудары көрдүнген, херек кырында оларның үчүгле 6-зы ажыглалда кирген. Өскелериниң тудуу болгаш монтаж ажылдары «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынының буруузу-биле сладап турар.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1975 чылдың август 28-теги доктаалы-биле республиканың транспорт, тудуг организацияларынга малга кадыг чемнер болбаазырадыр тургузугларны белеткээр болгаш монтажтаар талазы-биле даалгаларны берген турган. Ынчалзажок Кызылдың бирги, үшкү АТБ-лери, автоуруктар тудуунуң болгаш эдилелиниң эргелел бүдүүлгелери ышкаш организациялар берген даалгаларны багай күүседип турар.

Мал суггарарынга республикада 351 ханы болгаш өрүмнээн кудуктар бар. Оларның 232-зи белен, а өскелериниге агар селтелге херек болуп турар. Ажыл-агыйларда 281 суг сөөртүр машиналарның 87-зиниң септелгези артык кезектер чогундан саадап турар.

Үстүнде байдалдары өөренип көргеш, республиканың Министрлер Чөвүлели колхоз, совхоз бүрүзүнде кыштаглаашкынга белеткелдерни чоокку үеге чедир тодарадып көөрүү болгаш ажыл-агый, ферма, бригада бүрүзүнге кыштаглаашкынны эрттириниң немелде хемчегларни болгаш планнарын ажылдап кылгаш, боттандырып эгелээрни Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелдериге дааскан.

Ол доктаалда мал кажааларын, чуртталга бажыңнарын тударын болгаш септээрин дүргедедирин, кышка бүгү белеткелди ноябрь 1-де доосхан турарын, бир айдан эвээш эвес курлавырлыг мал чемнерин, минералдыг чемнерни кыштагларга чедиргеш, харыысалгалыг кижилерге хүлээткеш, чемнерни беш хонуктан чарыгдаар планны тургузарын, малчыннарның культура, садыг болгаш эмнелге хандырылгазының комплекстиг планын ажылдап кылырын болгаш өске-даа хемчегларни тодаргай айтып турар.

Мал чеми белеткээр цехтерин болгаш семиртилге шөлдерин тударын, септээрин доозар хемчегларни алырын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелдериге; кадыг чемнер болбаазырадыр тургузуглар белеткээр болгаш монтажтаар даалгаларын ноябрь 1-ге чедир доозарын транспорт, тудуг организацияларынга; ажылдавайн турар кудуктарны ноябрь 15-ке чедир септеп доозарын «Тыва суг-тудуг» трестке, малчыннарга хептерни, тудуг материалдарын, кидисти болгаш өске-даа чугула үүлдерни немей эккелдиреринге Республиканың «Сельхозтехниканың» республика каттыжышкынынга дааскан.

Красноярск крайдан мал чеми белеткээриче кижилерни, техниканы немей чорудун турган, 17 муң тонна саваңны белеткээрни болгаш сөөртүрүн ноябрь 15-те доозарын, мал ажылын кадрлар-биле четче хандырып, оларның өөредилгезин, социалистиг чарыжын организастаарын, мал ажылының продуктуларын садарының планнарын ыяап-ла күүседирин, малдың өлүп хораар чоруун эвээжедирин болгаш өске-даа чугула үүлдерни хандырарын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агый бүдүүлге эргелелдеринге, совхозтар дирекцияларынга, колхозтар баштаар черлериге Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели дааскан.

ТЕРЕ-ХӨЛЧҮЛЕР МУРНУКУ ОДУРУГДА

СЭКП Кызыл райкомунуң бюрозунуң болгаш ажылчы чоннар депутаттарының районнуң Совединиң күүсекчи комитединиң каттышкан хуралында тоску беш чылдың доозукчу чылының 9 айларында ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың түннелин чугаалажып көргеш.

Районнуң ажыл-агыйларының аразында калбарган социалистиг чарышка «Тере-Хөл» колхоз бедик көргүзүглерни чедип алган. Ол колхоз эрткен тос айларда күрүнеге эът садарын 117 хуу, дүктү 106.7 хуу күүседип алган. Малдың янзы-бүрү аарыгларындан өлүп хораар чоруун эрткен чылдың өл-ла үезинден элээн эвээжеткен. Ынчангаш «Тере-Хөл» колхозка (даргазы М. С. Сарыглар, партком секретары С. Г. Чигжит) СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Ол ышкаш «Шамбалыг», «Кара-Хаан» совхозтарның ажыл-ишчилериниң доозукчу чылдың эрткен тос айларында багай эвес көргүзүглерни чедип алганын каттышкан хуралга демдеглээн. Оон-биле чергелештир «Суйпак», «Көк-Тей» совхозтар чамдык планнығ онаалдаларын күүседириниң талазы-биле четпес ажылдаанын база айыткан.

С. ЧАЖИН-ООЛ.

Беш чылдың шалыпчы тудуунуң ийиги ээлчээнде

МОНТАЖНИКТЕР

АК-ДОВУРАК ХООРАЙ. Оон кедээзинде даглар. Оон эдээнде бедип үнген ийиги ээлчегниң тудуунга чеде бердивис. Мында бедик болгаш күштүг дээн краннар ыңай-бээр чүүктер дажыглап, ажылдаан турлар. «Сибирьстальконструкция» трестиң Абаканда эргелелиниң мында келген участогунуң монтажниктер бригадазы 12 дугаар галереяның тудуунда каң демир оргаларны салып, улуг күүженишкинниг ажылдаан турлар. Руда дамчыдар бо галереяның узуну хөлчок. Тудугжулар Красноярскиде-даа ындыг улуг галерея чок деп чугаалап турдулар. Оон узуну 150 метр.

Ол галерея руда дүжүрүп, урар белдирден үнген. Оон дөжелдир аарак чоктаан бир ужу кол корпустуң эң сөөлгү каъдынга барып улаттынар. Ол болза кол корпустуң 65 метр бедин-дир. Тудугнуң руда шуудар кезээ үш өдүлүг. Оон бир демир оргазының узуну-ла 51 метр. Чаңгызының деңзизи 40 тонна. Шак ындыг улут хемчээлдиг оргаларны олар краннар дузазы-биле бганалар кырынга чедирип келгеш, эптештирип салырлар.

Ону эптей салган соонда дуржулгалыг монтажниктер Иван Кутугин, Михаил Епифанов, Яков Бекер болгаш дуңзаалакчылар Николай Дроздов, Алексей Тимошенко олар дуңзаалап-ла эгеледілер.

— Мээң бригадамда он ийи кижи бар, оларның шуптузу профессионал белеткелдиг улус, ажылга дуржулгалыг-даа эрлер чүве—деп, монтажниктер бригадири Николай Петрович Коновалов чугаалады.

«Сибирьстальконструкция» трестиң бо коллективи ийиги ээлчегиниң тудуунга келгеш, мында бүгү-ле аар демир конструкцияларны таарыштырып, дуңзаалааннар. Он ийи дугаар галерея дээрге улуг тудугнуң эң сөөлгү харыысалгалыг ажылдыг участогу болгай. Амдыызында олар мында ийи ээлчег-биле ажылдап турарлар.

Бо ажылчыннар ук галереяны октябрь 15-те дужаар дээш шудургу ажылдап турганнар. Ынчалза-даа оларга ол галереяның кол таваан тудуп доозары хожудаанындан айыткан хуусаада ажылды бүдүрүп четтикпейн барганнар. Бедик черлерге ажылдап чаңчыккан бо монтажниктер сөөлгү хүннерде дуңзаалаашкынны дүрген доозар дээш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар.

Ийиги ээлчег тудуунуң кол корпузуниче чылыг дамчыдылгазын киирери чугула сорулгаларның бирээзи турган. Бо улуг хемчээлдиг тудуг ажылы ам чедишкинниг доозулган. Ону тударынга Иван Монгуштуң бригадазы күш-ажылчы үлүүн киргеннер. Олар ол чылдыдыга трассазынга ийи черге кудуктар кылырын, коошпаларда салган ийи дакпыр хоолайларны чылыглай ораап, бетон деспилер-биле дуглаарын, чедир кылдынмаан болгаш багай кылдынган черлерни катап эде кылырын шалыпкын күүсеткеннер.

Н. ЧЕМЕЗОВ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧУРУКТА: ийиги ээлчегиниң тудуунуң кол корпузунда тудуг ажылдарын шалыпчы күүседип, социалистиг чарыштын мурнаңда чоруп турар Ооржак Дөрбет-оолдуң бригадазының ажылчыннары. (Солагай таладан) Люда Шведова, бригадир Ооржак Дөрбет-оол, Таня Смекалова.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

3103 МУҢ ТОННАНЫ

Краснодар крайның көдээ ажыл-агыйының ишчилери социалистиг чарышты калбарткаш, дүжүт ажаап алышкынын организастыг эрттирген болгаш күрүнеге тараа садарының планын күүседипкен. **Белеткел черлериде 3103 муң тонна тараа, оон иштинде кызыл-тас 2150 муң тонна, 500 муң тонна рис кирген,** ол болза, пландан дыка хөйдүр. Кызыл-тастың, ристиң, кукурузаның болгаш соргонуң сорттуг үрезиниерин белеткээриниң күрүне планы база күүсеттинген. Күрүнеге тараа садары үргүлчүлеп турар.

Тараа ажаап алышкынынга болгаш белеткээринге крайның үлетпүр черлериниң, тудуг, белеткел болгаш транспорт организацияларының коллективтери, Совет Армияның автомобиль кезектери дыка дузалаан.

Амды үеде Кубаньның көдээ ажыл-агый ажылдакчылары боттарының күжүн күскү көдээ ажыл-агый ажылдарын дүрген доозарыныче, утландырып, чер болгаш мал ажылының продуктуларын күрүнеге немей садарының курлавырларын болгаш арганларын тып, 1976 чылда көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин көвүдедиринің быжыг үндезинин салып, СЭКП-ниң XXV съездиинге төлептиг ужуражырынга белеткенин турарлар.

КЫШКА МАЛ ЧЕМНЕРИ

ССРЭ-ниң Төп Статистика Эргелелиниң медээзи-биле алырга, октябрь чээрбиге чедир чурттуң колхозтарында болгаш совхозтарында акт өзугаар 45 миллион 119 муң тонна сигенин хүлээп алган. Ажыл-агыйлар одар черлерни, хой чылды: сигеннериниң ийиги дүжүдүн ажыглавышаан, чүгле эрткен неделяда безин 500 муң тонна ажыг сигенни белеткээн. Ниитизи-биле фермаларга 47 миллион 347 муң тонна сенажты курлавырлаан.

Ол ышкаш 74,5 миллион тонна тараа саваңны, кудурукту болгаш өске-даа бөдүүн мал чемнерин акт өзугаар хүлээп алган. Ажыл-агыйлар мал чемниң курлавырын улгаттырар дээш бар арганларны шуптузун ажыглап турар. Чүгле эрткен неделяда безин ындыг бүдүн-чартык миллион тонна хире мал чемнерин белеткээн.

Мал чеми дазыдыгларны болгаш мал чеми бахчи культураларны ажаап алыры үргүлчүлеп турар. Ындыг мал чемнериниң планының 37 хуузун — 16,6 миллион тоннаны белеткээн.

(СЭТА).

КЕЛИР ЧЫЛГА ДҮЖҮТ МАГАДЫЛАЛЫ

Республиканың колхозтары болгаш совхозтары келир чылдың дүжүдүнүң магадылалы кылдыр 141018 гектар аңгысты аңдарар планныг тургаш, ону 110283 гектар кылдыр азы планны 78,2 хуу күүсеткен. Бо чугула ажыл ам түлүктеп турар.

Аңгыс аңдарылгазын районнарның чорудун турарын октябрь 20-де медээ өзугаар хуу-биле көргүзүгге мындыг болуп турар.

Районнар	План күүселдези
Тожу	97,2
Кызыл	94,8
Таңды	90,0
Бии-Хем	82,6
Улуг-Хем	77,8
Каа-Хем	76,5
Тес-Хем	74,9
Чөөн-Хемчик	55,4
Эрзин	49,3
Бай-Тайга	43,1
Барыын-Хемчик	40,8
Өвүр	17,6
Республика ниитизи-биле	78,2
Эрткен чылдың ол үезинде турганы	74,0

Республиканың статистика эргелелиниң бо медээзи-биле алырга, күскү аңгыс аңдарылгазын Тожу, Кызыл, Таңды болгаш Бии-Хем районнарның колхозтары, совхозтары доозар чоокшулай берген. Тустус ажыл-агыйлардан «УТКА 25 чылы», Тока аттыг, «Кызыл тараачын», «Кызыл тук», «Бүрен», «Көк-Тей», «Суйпак», «Тинелге» совхозтар болгаш Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станцизязы күскү аңгыс аңдарылгазын организастыг чоруткаш, планын дыка ажыр күүсеткилээн.

Ынчалзажок бо чугула ажылдың темпизи куду болуп артпышаан. Ылангыя Өвүр, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Эрзин болгаш Чөөн-Хемчик районнарның колхозтары, совхозтары аңгыс аңдарылгазын дыка оожум темпилиг чорудун турарын айтыр херек. «Тээли» совхоз 1300 гектар аңгыс аңдарар планындан 415 гектарны, «Шекпээр» 2000 гектардан 560-ны, «Сут-Хөл» 450-ден 30-ны, «Алдан-Маадыр» 350-ден 60-ны, «Бурунгаар» 3800-ten 1700-тү аңдарын, бо талазы-биле улуг хожудаашкынны кылып турарлар. Бо чорук болза дүжүт ажаап алышкынын комплекстиг чорутпаанының, бүгү шөлдериниң тараазы бүрүн ажааттынарын, саваңны бөлүп сөөртүрүн манап турганының, тракторларның ийи ээлчеглиг ажылын организаставаанының үржүү-дүр.

Ам үе манавас. Соок дүжүп келир. Ындыг болганда, келир чылдың дүжүдүнүң магадылалы болур аңгыс аңдарылгазын озалдадып турар ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери бо ажылче механизаторларын бүгү күжүн мобилизастаары эргежок чугула.

СЭКП-ниң XXV съездиинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышка киришишаан, «Ленинчи орук» колхозтуң Мерген сүт-бараан фермазының коллективи планныг . онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин шулдургу күүседип турар.

Ферманың ажыл-ишчилери ниитиниң малын хүр кыш ажырар, оон продуктулуун кышкы үеде кудулатпас дээш белеткел ажылдарын күжеиишкинниг чоруткан. Бо кыжын аңда 900 хире саар болгаш аныяк инектер кыштаар. Оларны менди кыш ажырар дээш мал чемниң курлавырларын түргузуп алыры-биле чергелештир кажаахораанны чайты үеде септеп. чылыглаан. Бо ажылдарже күштү мөөнүшээнинин түннелинде септелге ажылдары ам дооступ турар.

Хоолулуг мал чеми силосту 1000 тоннаны, саваңны 250 тоннаны белеткеп алган бис... Бо хүннерде фермаже сигенни, чылдында база ыпча сүттү саар планын 1711 кг кылдыр хуусаа бетинде күүсеткеннер. Ол ышкаш Ирина Килина бир саар инектен 1644 кг сүттү саап, чарыштын мурнакчыларының одуруунда кирген. Ферманың саар инек кадарчылары Д. Сюрюн-оол, Г. Хертек олар малдың одарладыышкынын, ажаалда-хайгаралын кызымаккай чорудун, сиген, савар белеткээринге, септелге ажылынга плепкейлиг киржип, мактатканнар.

Ферманың ажыл-ишчилериниң социалистиг чарыжын квартал санында түннеп, мурнакчыларны шаннап-мактап келгениивис күш-ажылчы эки түннелдерни чедип алырынга идигни берген. Амды үеде мергенчилер күрүнеге сүт садарының планын Улуг Октябрьның байырлалынга уткуптур күүседир дээш ийи дакпыр күжеиишкинниг ажылдап турар.

К. ХОВАЛЫГ.

Мерген сүт-бараан фермазының эргелекчизи.
Каа-Хем район.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

саваңны, көк-суланы сөөртүрү үргүлчүлевишаан. Кышкы үеде мал чемин рацион өзугаар шып чарыгдаары, хумагалыг кадагалзары кончуг чугула. Ынчангаш ону шынгыы контрольга тургузар бис.

Бистиң коллективтиң саанчылары болгаш кадарчылары бо ажыл-агый чылын чедишкинниг доозарының бар арга-курлавырларын ажыглаан, продукция бүдүрерин элээн көвүдеткен. Ферма чылда бир саар инектен 1500 кг сүт саар планын 1534 кг кылдыр күүсеткен. Ол көргүзүгүн чедип алырынга төлептиг үлүүн киирип, чыл планын күүседипкен мурнакчылар бисте эвээш эвес.

Чижээ, саанчылардан комсомолчу Светлана Лопсан чылда бир саар инектен 1700 кг сүт саар тургаш, тос айларда 1780 кг, Надя Салчак болза, бо беш чылда ол чурагай 5822 дөрбелчин метр четкен. Беш чылдың дөрт чыл тос айларында чуртталганың хөй-хөй бажыңнарын ажыглалга киирери-биле кады Тоора-Хемде 320 өөреникчи өөренир школаны, Сыстыг-Хем суурда эге школаның бажыңын, сүт кухнязын болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга киргеп, Ырбанның ортумак школазын 120 кижи немей өөренир кылдыр алгыткан.

Сөөлгү ийи-үш чылда Тоора-Хем суур болгаш районнуң чурттакчылыг өске-даа черлери улам, чаартынып, сайзыраан. Ылаңгыя Тоора-Хемде ийи чаа кудумчу немей тургустунган, эрткен чылын «Черемушка» деп чаа квартанды тутканы. Ында чоннуң амыдырал хандырылга комбинады, чунар-бажыңы, хеп чуур чер болгаш албан черлериниң, чуртталганың хөй-хөй чаа бажыңнары тутунган.

Бир эвес бежен чылдарның эгезинче чедир бистиң районга машина дугайын барык-ла билбес турган болза, ам ында чүс-чүс янзы-бүрү машиналар, тракторлар бар апарган. Тожуда комбайнлар безин четкилеп келген. Аңчыларны ыраакты тайгаларже чүгле авиа-биле эвес, вертолеттар, тракторлар база танкеткалар чедирип турар. Материалдыг чаагай байдалдың бедээнин хереглеп турарының бир бадыткалы районнуң чоңундан оң кижиниң бирээзи-ле мотоциклиг хемелиг, сес кижиниң би-

(Уланчызы 2-ги арында).

Тожу тоску беш чылда

I. БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Тоску беш чыл доосторунга чедир ийи ай ажыг үе арткан. Районнуң ажыл-агый, коллектив бүрүзү бо беш чылда чүүү чедип алганы, партияның ээлчеглиг XXV съездизин төлептиг уткуур талазы-биле кандыг ажылдар чоруттунуп турарыл, ол бүгүнүң дугайында тускай анализти кылып, баштайгы түннелдерни үндүрүп турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү доктаамал дузазының ачызында ыраккы Тожунуң ажылчы чоннарының амыдырал-чуртталгазы бо беш чылда улам чаагайжып, чаартынган, оон экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезиниче бурунгаар базымнар кылдыпган.

Бо чылдарның дургузунда «Тоора-Хем» совхозтуң болгаш аңцыыр тывыш ажыл-агыйларының, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң, өскедаа бүдүүлгелериниң болгаш организацияларының материал-техниктиг базазы улам быжыккан. Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу, районнуң ыяш ажыл-агыйы, тудуг септелге участогу болгаш өскедаа чамдык күш-ажылчы коллективтер беш чыл планын хуусаа бетинде күүсеткеннер. Чижээ, 360 муң кубометр ыяшты белеткеп, салдадыр планын Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу дөрт чыл сес айларда-ла 370 муң кубометр чедирген. Ол коллективтиң сайгарылга планы 2552 муң рубль турда, ону 3241 муң рубль чедирген. Ол ышкаш районнуң тудуг септелге участогу сески беш чылга деңзээргe капитал тудуун болгаш чуртталга бажыңзарын тудуп, ажыглалга киирер талазы-биле хөй үүлдерни кылган.

«Тоора-Хем» совхоз бо беш чылда күрүнеге сүт, дүк садарының онаалдаларын күүсеткен, ол ышкаш мында малдың баш саны сески беш чылга деңзээргe ортумаа-биле он хуу ажыг өскен. Ол ышкаш бо чылдың бирги болгаш ийиги кварталында район көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедири дээш социалистиг чарышка бедик көргүзүглерни чедип алгаш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун, бирги чергениң дипломун болгаш акша шаңналын ийи улаштыр алган.

Сөөлгү ийи чылда Сыстыг-Хемде Күрүненің аңцыыр болгаш Тожунуң кооперация аңцыыр ажыл-агыйлары ай, квартал планнарын доктаамал ажыр күүседип келген. Кооперация аңцыыр ажыл-агыйы, садыг-белеткел болгаш аңцыыр тывыш организацияларының арызында күш-ажылчы чарышка ол-ла үеде доктаамал бирги черни ап, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун быжыыбиле тудуп алган.

Бо чедишкиннерге партия организацияларының, коммунистиң организакчы, авангардчы ролю күштүг салдарны чедиргени, ажыл-агыйларның болгаш үлетпүр, тудуг организацияларының мурнакчылары күш-ажылчы төлептиг үлүүн киргени чугаажок. Ылаңгыя мурнакчы малчыннар Бараан Лузуужуктуң, Кол Хамааты-оолдуң, ишек кадарчылары Кол Шой-Сүрүнүң, Кол Нагаазының, цвижилер Бараан Орайбанның, Ак-Дорбиттиң, чылгычы Ак Кара-оолдуң, саанчылар Кол Аждманың, Кол Чечекмааның ыяш белеткекчилери Н. Саоськинниң, Н. Ширипкинниң, аңчылар А. Чапкасовтуң, К. Тулдуманың, Елизавета Кенденнің, трактористер А. Кухинниң, М. Пахомовтуң болгаш өскелериниң-даа аттары чугле районда эвес, харын республикада сураглыг.

Бир эвес арганларны болгаш курлавырларны четче ажыглап, чон ортузунга партийжи организастыг болгаш политиктиг ажылдың деңнелин улам бедиткен болза, беш чылдың түннелдери оон-даа эки болур болгаш көдээ ажыл-агый бүдүүлгезинге улуг хожудаашкынар турбас турган. Мал болгаш чер ажылының бүдүүлгезинде бисте улуг хожудаашкынар бар дээрзин чоокта чаа болган партияның район конференциязынга хандыр анализтээн.

II. АМЫДЫРАЛ БАЙЛАКШЫП, ЧААГАЙЖААН

«Беш чылдың сорулгазы болза социалистиг бүдүүлгениң хөгжүлдезиниң бедик темпилеринге, оон ажыктыг чоруун бедидеринге, эртем техниктиг депшилгеге болгаш күш-ажылдың озулдезин дүргедедириниң хемчегларынге үндезилээш, улустуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнелин улам ыңайгы көдүүлүүшкүнүг хандырары болур» деп тоску беш чылталазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездизиниң Директивалларында айыткан.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, бистиң районга бо беш чылда ажылчы чоннарның чаагай байдалын улам ыңай бедилериниң талазы-биле хөй үүлдер кылдынган. Тожу дээрге эгээртинмес байлактарныц, чурумалдыг арга-эзимнериң, хөлдериң болгаш хемнериң ораны. Ынчалзажок оон эң кол байлаа — күш-ажылчы кижилер. Бо кайгамчык чаагай черниң байлаан бүгү чоннуу болдурар, оон овур-хевирин улам чаартыр, чоннуң амыдыралын улам байлак чаагай болдурар дээш мында хой националдарның төлээлекчилери — тывалар, орустар, украиннер, казахтар, чуваштар болгаш өске-даа национал кижилер күжеиишкиниг ажылдан турар.

Тожуда бо беш чылда үлетпүр бүдүүлге, тудуг база көдээ болгаш аңцыыр ажыл-агыйы улам бурунгаар хөгжээн-биле холбаштыр чоннуң материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедээн. Маңаа холбаштыр чамдык чижектерни көрээлі. Ылаңгыя чоннуң орулгаларын өстүрериниң кол үнер дозу — айда ортумак ажыл толевири ажылдан турар кижи бүрүзүнге опазаштыр ниити районга сески беш чылда 133 рубль турганындан бо беш чылда 139 рубль апарган, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларына ол саанар 117 рубльден 128 рубль, а ыяш белеткекчилериге 197-ден 241 рубль чедир өскен.

Тоску беш чылда капитал болгаш чуртталга тудуун калбартыр талазы-биле районнуң тудутжулары улуг ажылды чоруткан. Бир эвес сески беш чылда ниитизи-биле 4296 дөрбелчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киирген турган болза, бо беш чылда ол чурагай 5822 дөрбелчин метр четкен. Беш чылдың дөрт чыл тос айларында чуртталганың хөй-хөй бажыңнарын ажыглалга киирери-биле кады Тоора-Хемде 320 өөреникчи өөренир школаны, Сыстыг-Хем суурда эге школаның бажыңын, сүт кухнязын болгаш өске-даа объектилерни тудуп, ажыглалга киргеп, Ырбанның ортумак школазын 120 кижи немей өөренир кылдыр алгыткан.

Сөөлгү ийи-үш чылда Тоора-Хем суур болгаш районнуң чурттакчылыг өске-даа черлери улам, чаартынып, сайзыраан. Ылаңгыя Тоора-Хемде ийи чаа кудумчу немей тургустунган, эрткен чылын «Черемушка» деп чаа квартанды тутканы. Ында чоннуң амыдырал хандырылга комбинады, чунар-бажыңы, хеп чуур чер болгаш албан черлериниң, чуртталганың хөй-хөй чаа бажыңнары тутунган.

Бир эвес бежен чылдарның эгезинче чедир бистиң районга машина дугайын барык-ла билбес турган болза, ам ында чүс-чүс янзы-бүрү машиналар, тракторлар бар апарган. Тожуда комбайнлар безин четкилеп келген. Аңчыларны ыраакты тайгаларже чүгле авиа-биле эвес, вертолеттар, тракторлар база танкеткалар чедирип турар. Материалдыг чаагай байдалдың бедээнин хереглеп турарының бир бадыткалы районнуң чоңундан оң кижиниң бирээзи-ле мотоциклиг хемелиг, сес кижиниң би-

ҮЕНИ МУРНАП...

Терең сугаут, күчүлүг Бии-Хемнеп эрте частан эгелээш күстүң орайынга чедир кожуп каан. өөр-өөр салдарны көөрге, тудушкак көвүрүг-ле! Олар бодунуң оруун ыраккы Тожунуң Сыстыг-Хем тайгаларындан эгелээр. Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң аңаа белеткээн ыяжы чүгле найысылал Кызылдың тудугларынга эвес, республиканың өске-даа районнарынга, харын мырыцай Тыванның барымын талакы эң ындыкы кызыгаары — Мөңгүн-Тайгага чеде бээр, олар-биле аңаа тудуглар кылыр.

Бистиң ыяш белеткээр пунктувус ырак-узак черде турза-даа, ол бүгү чурт-биле деңге тыныр, ооң хүн бүрү күчүлүг дузазынга даянып алгаш, бодунуң иштики курлавырларын чөп ажыглап тургаш, тоску беш чыл планын күүседиринге төлептиг үлүүн киргген. Ону бадыткаары-биле маңаа чамдык саннарны, фактыларны көрээли. Ниитизи-биле коллектививис тоску беш чыллың планын 4 чыл 8 айларда күүседипкен. Кол көргүзүүлериниң бирээзи — сайгарылга планы 2.592 муң рубль турган, ону 3.241 муң чедиргген. Ниити продукция бүдүрериниг планы 4579 муң рубль турган, ону 4852 муң рубль чедиргген. Салды даап база салдадырының планы 360 муң кубометр турган. Ону 370 муң кубометр кылдыр күүсеткен болгаш Кызылче салдадып чедиргген.

Бо саннар бистиң Ырбанның тудуг ыяжын белеткээр пунктузунуң ажыл-ишчилери беш чыл планын күүседиринге үени мурнавышаан, бедик темп-биле ажылдааның көргүзүп турар-дыр. Тоску беш чылдың эгезинден-не администрация чери, ында партия, профэвилел болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары ай, квартал планнарын күүседиринче ажылчыннарның, механизаторларның күжүн мөөңнээн. Сөөлгү чылдарда бистиң коллектив тудуг ыяжы белеткээр, ону салдадыр ажылдың аңгы-аңгы чорудулгаларынче ажыглаар янзы-бүрү машиналар, механизмнер-биле чепсегленген.

Ыяш кезикчилериниң, трактористериниң, чолаачыларның болгаш өске-даа ажылчыларның аразынга эвээш чарыгдалдыг, эки шынарлыг, хөй продукция даап деп социалистиг чарышты каабарткан. Аңаа И. Савоськиниң, Н. Шарипкиниң удуртканы беш чыл планын шагда-ла күүседипкен ыяш белеткекчилериниң бригадалары доктаамал тиилекчилер болуп келген. Ыяшты сал кылдыр даап белеткээр П. Павловтуң, П. Крыловтуң бригадалары база шудургу ажылдап турар. Ол ышкаш бедик мергежилдиг механизатор кадрлар база бар. Оларга тракторист А. Күхтин, М. Пахомов, М. Желудов, чолаачылар Ю. Ермаков, Г. Охопешников, В. Резанов, катер башкарыкчылары Н. Качаев, В. Бабушкин болгаш оон-даа өскелерни хамаарыштырып болур.

СЭКП-ниң XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу бо чылын шалыпчы эзлчегге кирбишаан, база-ла шудургу ажылдаан. Биске кол бараанныг продукциялар бүдүрери, ыяшты белеткээри, ону көөртүү, дилиг материалдары болгаш салды даап кылыры, ону салдадыры ышкаш үүлдериниң 9 айларда планы шуптузу ажыр күүсеттинген. Ол ышкаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планы ол-ла үеде 115 хуу күүсеттинген.

Кандыг-даа коллективтиг ажылының чеднишкини хамыктың мурнунда ында ажылдап турар кижилериниг ак сеткилдиг күш-ажылындан, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалды тургусканындан улуу-биле хамааржыр болгай. Республика болгаш район төвүнден ырак аргаэзим иштинде турза-даа, ыяш белеткекчилериниң суурында таарымчалыг столовая, магазин, аалчылар бажыны, клуб, ясли, садик, эмнелге, почта салбыры доктаамал ажылдап, агаар эки үеде Ырбанның самолёттар Кызылче болгаш өске-даа черлерже доктаамал ужун турар. Амыдралы улам байлак чаагай бистиң суурнуң чурттакчыларында моторлуг хемелиг, мотоциклдиг, чиик машиналыг кижилер дыка хөй. Бо бүгүүн хөй иеруузу тоску беш чылда чедип алдынган. Ынчангаш үстүнде көргүскен бүгү барымдаалардан алырга, Ырбанның ыяш белеткээр пунктузунуң коллективинде онгу беш чылды чеднишкиниг эгелээринин бүзүреллиг магадылалы тургустунган.

В. КАРАМЫШЕВ,
ыяш белеткээр пунктузунуң техниктиг удуртукчузу.

Саннар, фактылар

● Ырбанның ыяш белеткээр пунктузу беш чыл планын 4 чыл сес айларда күүседип, 360 муң кубометр ыяш белеткеп, салдадыр планын 370 муң кубометр чедиргген.

● Районга сески беш чылда 4296 дөрбелчин метр чурттаалга шөлү ажыглалга киргген болза, тоску беш чылда ону 5822 дөрбелчин метр чедиргген.

● Ажылдап турар кижи бүрүзүнге онаштыр районга ортумак шалың сески беш чылда 133 рубль турган болза, тоску беш чылда 139 рубль апарган, ол саннар көдээ ажыл-агыйга 117-ден 128 рубль чедир, ыяш белеткекчилериге 197-ден 241 рубль чедир өскен.

● Тоску беш чылда чоннуң садып алыр аргазы улам бедээн. Районнуң ажыл-ишчилериниг үүгле чиик машиналарны безин 17 кижи, мотоциклдерни 86 кижи садып алган.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

рээзи-ле мотоциклдиг, соолгу чылаарда боттары автомашиналыг ажыл-ишчилер база көвүдээни болур. Шаанда тожулар Кызылга чеде ан орууу-биле аттыг чеди, он хонукта чоруп, бир неделя хире Бии-Хемнеп салдап чораан, арай боорда чедип кээп турган болза, ам самолёт-биле Кызыл — Тоора-Хем, Ырбан аразынга бир шак-даа четпес.

Амыы үеде Тожунуң суурларында, чурттакчылыг черлериниг Ильичниң лампалары дүн-даа, хүн-даа чок улам чайынандыр чырып турар. Беш чыл дээрге улуг эвес үедир. Бо аразында районнуң ажылчыннарының амыдыралының деңнелиниң өскениниг дугайында чамдык чижектерни көргүзүүлерге ындыг-дыр.

III. КИЧЭЭНГЕЙНИ — ЧЕДИР ШИИТПИРЛЕТТИНМЭЭН АЙТЫРЫГЛАРЖЕ

Эзлчеглиг съездиге белеткелдиг сорулгазы болза, аңаа коллективтиг өзүү-биле бодап, түңнеп, ажылдан кылган практиктиг дуржулганы киирери болур деп, В. И. Ленин онзалап демдеглээн.

Партия эге организацияларының отчёт соңгулдалыг хуралдарынга, партияның район конференциязынга ол ленинчи айтыышкынны удуртулга болдургаш, ажыл-керектиң чеднишкиниг-даа, четпес-даа талаларын хандыр анализтеп көргеш, кол кичээнгейни чедир шиитпирлеттинмээн айтырыгларже утландырган. Тоску беш чылдың баштайгы түңнелдерин ап көөрге, районнуң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары (курлавырларны болгаш аргаларны дыка четпес ажыглаанын сан, чурагайлар бадыткап турар. Чижээ, районда чаңгыс улуг ажыл-агый—«Тоора-Хем» совхоз мал бажы өстүрериниг болгаш продуктулар бүдүрериниг талазы-биле беш чылдың онаалдаларының чаңгызын-даа күүсетпээн. Бо ажылагый беш чыл дургузында малдың кызыраар болгаш ара салыр чоруунуң уржуундан ниитизи-биле 13 муң ажыг баш малдың чаш төлүн чедир албаан. Ол-ла үеде чамдык специалистерниң база малчыннарның ажылга харысалга чогундан 12 муң ажыг баш мал янзы-бүрү чылдагаанардан өлүп хораан болгаш самчыгдаттынган. Төрүүр чүс малга онаштыр ап турар чаш төл база шоолуг эвес. Бо дээрге чүс-чүс тонна эт, сүт, дүк-түр. Ол хире улуг курлавыр чедир ажыглаттынмаан-дыр.

Тожуда оът, сиген элбек турда-ла, мал чеминиң быжыг бөлгөзи амдыгаа чедир тургустунмаан, мал ажылынга бөлүүн механизация безин кылдынмаан. Малчын кадрларны шилиир, кижизидер болгаш оларның амыдырал-чурттаалгазынга таарымчалыг байдал тургузар талазы-биле ажылда улуг четпестер бар.

Районнуң девискээринде он, балыктың болгаш бойдустуң өске-даа байлактарының курлавырлары эгээртинмес турда-ла, ону совхоз-даа, аңныыр ажыл-агыйлары-даа чедир ажыглап шыдавайн турар. Күрүнеиниг болгаш кооперацияның аңныыр ажыл-агыйлары бо чылдың төнчүзүнге чедир 547 муң ажыг рубльдиг өлүүн тывар болза, беш чыл планын олар күүседип болур. Оон ангыда бойдус байлаан хумагалыг, чөп ажыглаары, төтчеглекчилерге удур шиитпирлиг демиселди чорудары бир эң чугула сорулга болур. Моон ап көөрге, харысалга газжок улуг-дур. Амыы үеде районнуң бүгү аңчылары аңныыр сезонунче бүрүн киргеп, аң-өлүк тывыжы кидин чоруп турар. Ынчангаш партия организациязы бо айтырыгже улуг кичээнгейни салып турар.

Оон-биле кады районда чоннуң амыдырал хандырылга баяа садыг организацияларының болгаш улус ажыл-агыының өске-даа адырларының чамдык коллективтериниң ажылында шиитпирлеттинмээн айтырыглар хөй...

Амыы үеде районнуң партия организациязы СЭКП-ниг XXV съездизин төлептиг үткүүр дээш ажылчы чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүн улам бедитпишаан, тоску беш чылдың түңнелдерин хандыр анализтеп, онгу беш чылды чеднишкиниг эгелээриниң магадылалын тургузарынче улуг кичээнгейни салып турар.

- С. ОРУС-ООЛ,
СЭКП Тожу райкомунуң бирги секретары.

Ырбанда ыяш белеткээр пунктуга Б. М. Кузьмин ыяш ужуруп, 11 хире чыл ажылдап келген. Бо үениң дургузунда ол ажыл нормазын үргүлүү чүс хуудан ажыр күүседип келген мурнанчы ажылчыннарның бирээзи.

ЧУРУКТА: Бронислав Михайлович КУЗЬМИН ажыл үеинде.

ЧУРУКТАРДА: Тожунуң кооперация аңныыртывыш ажыл-агыйының сураглыг аңчылары (үстүнде солагай талазында) Иван Дмитриевич Селин, (оң талазында) 40 чыл хире аңнап келген хоочун аңчы Ак Бакламаевна Көктеген. (Адаанда чурукта) ыяш белеткээр пунктунуң катер башкарыкчызы Николай Качаев. Ол салдарны даап белеткеп, үдеп турар, эки ажылы дээш ыяш белеткээр пунктунуң Хүндулел дептеринге оон адын киир бижээн.

А.ЗАПЦЕВТИН фотолары.

Чарыш киржикчилериниң бодалдары

БИСТИҢ ҮЛҮҮВҮС

БИР ЭВЕС бо беш чылдың эгезинге турганы-биле деңнээр болза, бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң ивизиниң баш саны элээл өскен. Чижээ, 1971 чылда ажыл-агый 7500 ажыг ивилиг турган болза, а бо чылдың сентябрь бирде оларның баш саны барык-ла 9000 баш чоокшулай берген. Аңаа бистиң үлүүвүстүң киргени чугаажок. Тожунуң байдалы-биле алырга, иви дээрге аажок ажыктыг мал. Иви ажылынче өзүлүг сагыш салыр болза, ол дээрге ажыл-агыйның улуг орулгалыг адыры боон болур.

Бистиң фермада 3500 хире ивини 13 малчын өг-бүле кадарып ажаап турар, олар боттарының аразында чарыштыг. Ажылынга чүткүлдүг, бедик түңнелдерни чедип ап турар. Ак Кержекович Хаалга, Ак Доңгуракович Күнденмаа болгаш өске-даа ивижилер бар. Мен бодум иви ажылынга он үш чыл болуп, төрүүр чүс мыңдыдан 85-тен өрү анайны ап келдим. Ак Күзүрге-биле чарыштыг мен.

Мурнундагызынга бодаарга, ивижилериниң ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузар талазы-биле чамдык үүлдер кылдынган-на харын. Ылаңгыя Хамсырада иви фермазының төвүн тудуп турар. Ынчалаажок бистиң Бедийниң ивижилериниде бо талазы-биле байдал дыка четпес. Ыракта тайгада чурттап, ажылдап турар кижилерге эргежок чугула бараннар, аъш-чем чамдыкта үзүктели бээр. Ивижилер ам-даа майгынларда чурттавышаан.

Бо-ла бүгүнүң дугайында чугаалар, шүгүмчүлелдер янзы-бүрү хуралдарга хөй удаа боон турза-даа, тоску беш чылда бо угланышкын-биле бурунгаарлаашкын шала эвээш болган. Ынчангаш ивижилериниң амыдырал-чурттаалгазының болгаш культуразының деңнелин бедидер талазы-биле айтырыгны район организациялары болгаш бистиң совхозтуң дирекциязы онгу беш чылда таарымчалыг кылдыр шиитпирлээр боор дээрзинге бүзүреп турар бис. Чүге дээрге бистиң ажылывыстың чеднишкини оон кол хамааржыр болгай.

А. БАДЫЖЫК,
Бедийниң иви фермазында партболук организакчызы.

АРГАЛАР БАР

ТОЖУ дээрге-ле калбак эзиниерлиг, кадыр тайгаларлыг оран, чүгле аң-мең, иви турлаа чер-ле болгай дээр шын эвес бодалдар чамдык кижилерде бар боон чадавас. Шынында ыңдыг эвес, ынында кандыг-даа мал, ылаңгыя хой, өшкү база өзүп турар. Бистиң «Тоора-Хем» совхозтуң бо беш чылда хоюнуң баш саны 6400 хире турганындан 6600 ажыг кылдыр бичи өскен-не харын. Ынчалаажок өшкүнүң саны элээн кызырылган.

Одар-белчиирин эки таарыштырып тургаш чайгы үеде хой, өшкүнү эки семирткеш, кыштаглаашкынга ылаптыг белеткенин алыр болза, Тожуга шээр малды өстүреринниг бүгү аргалары бар. Оларны семиртириинге оттуг, ыпыктыг одарлар бисте четчир, кышка белеткеп кезин алыр сиген база арбын болгай. Он беш чыл хире шээр мал малдан келгеш, бодум ол бүгүнү дуржулгам-биле көрдүм. Баштай сес чыл хире хой, оон соонда 7 чыл хире өшкү кадарып турарым бо. Бо аразында чүс баш төрүүр малга онаштыр ортумаа-биле 85-тен 95 чедир анай, хураганны ап келдим.

Тоску беш чылдың доозукчу чылында көргүзүүм мындыг болду: төрүүр чүс өшкүден 90 анай, бир башка онаштыр 910 грамм дүк алдынган. Чайгы үеде Ногаан-Хөлге өшкү аажок семирээн, ынчаарга Куйлут-Мээсте кыштаам база өшкү ораны, хар чүта дүжер, оът-сигениг, хаялыг черлер. Бодум кыштаг чанындан 3 тонна сигенни кескеш, сөөртүп алдым. Оон аңыда совхоз база сигенни бээр. Өдек, кыштаг бүрүн белеп.

Үстүнде чижектерден ап көөрге, бистиң совхозка хой ажылын орулгалыг адыр кылдыр хөгжүдүп болур аргалар бар.

Д. ЧАНЧЫВАЙ,
өшкү кадарчызы.

„ЧЫМЧАК АЛДЫН"— ТОЖУНУҢ БАЙЛАА

ЧЫЛ БҮРҮДЕ бистиң районнуң аңчылары улуг үнелиг хөй аң өлүкту тып, Төрээн чуртка бараалгадып турар. Бодум аңчы кижи болгаш бо талазы-биле чамдык сан, түңнерни, мурнакчы аңчыларның тыпкан олчазын база сонуургап чоруур кижи мен.

«Чымчак алдын» тывыкчылары — аңчылар тоску беш чылда аң өлүк тывыжының талазы-биле чамдык түңнелдерни чедип алган. Бо чылдың аңныыр сезону чаа эгелеп турар үе-ве төлээде, оон түңнелин кирбеске, чүгле Тожунуң кооперация аңныыр ажыл-агыйы бо беш чылда 1525,1 муң рубльдиг өлүк тывыжын белеткеп сайгарган. А. Л. Чепкасов болгаш өске-даа аңчылар хууда беш чыл планын шагда-ла күүседипкен.

Кандыг-даа кижи бодунуң черинин чурумалдыг чараш бойдузунга, оон байлаанга чоргаарланыр болгай. Ынчалаажок аңчыларны бистерни дувуредип турар бир айтырыг бар. Ол дээрге сөөлгү чылдарда Тожунуң калбак делгем арга-эзиниеринде аң-меңниң курлаамрының эвээжеп турары-дыр. Ону бадыткаары-биле чүгле чаңгыс чижекти көргүзейн. 1961 чылда Тожуга 5700 хире кишти өлүүп турган болза, а 1965 чылдан эгелээш оон чылда тывыжы дыка кызырлып ийи мундан шоолуг ашпастаан, диңиин, ондатраның тывыжы база эвээжээн.

Езулуг аңчы кижи болза, аңны, балыкты болгаш бойдус байлактарын кажан-даа аажок хумагалаар, оон кедизин бодаар. Чүгле хүнүн бодаар, бодунуң хууда эрге-ажыын хараар төтчеглекчилер ону кандыг-даа үеде кайы хамаан чок кырып, хыдып «чоогларын» күзээр. Ынчангаш бойдус байлаан хумагалап, ындыг төтчеглекчилерге удур бүгү хөй-ниити шыңгыы демиселди чорутса эки деп бодаар мен.

Амыы үеде бистиң районнуң аңчыларының аразында СЭКП-ниг XXV съездизинге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. 2000 рубльдиг өлүүн киирер планны 2500 чедирер деп бедиткен хүлээлгени алгаш, аңчы Н. Лопатинни социалистиг чарышка кыйгырган мен.

И. СЕЛИН,
Тожунуң кооперация аңныыр ажыл-агыйының аңчызы.

ТААЛЫҢ ДОЛДУР АРТЫП КЕЛИР

— Амыдыраар арга херек болганда, аңныг, ай-бестиг черлер дилеп, каш тожунуң кайнаар-даа барганы билдинмейн баар. Ай, чыл эрткенде, кок үнүп, чылыг дүжүп кээрге, чылыг кээп, ишти-хырным чугаалажыр чорду ийин. Тайга-таскыл кезип чораан, яс чок чиде-даа бээр кижилер турду-ла: далай-сугга дүжүп, тайга «ээзинин» аспаанга-даа кире бергеп тургулаар үүве — деп, Тожуга шаандагы амыдыралдың херечизи, хоочун чурттакчы Ак Мырлаа чугаалай дыр.

Шаандагы болгаш амыы амыдырал... Оон деңнелин ол эки билир. Октябрьның, улуг Ленинниң ачызында Тывага, оон иштинде Тожу районга чаартылга боду-ла болу бербээн. Ону Коммунистиг партия удурткан арат-чон боттандырган. Аңаа Ак Мырлаа үлүүн киргген.

Чер кезин, хуу амыдыралбиле чурттаары эки базым болбас деп чүвени ол өөрүнге чугаалап, Тожунуң амыы Ий суур төптүг баштайгы колхозту организастап тургузарынга идепкейлиг киришкен. Ыраакы Хамсыраның болук араттарын эдерткен Ак Мырлаа кызыл тукту кинскидир тудуп алгаш, колхозка киргеп.

Ам ук суурда школа, садыг, уруглар албан черлери ажылдап турар. Эллээн каш кудумчуларлыг улуг суурнуң базымнарын Ильичниң лампочкалары чырыда бергеп.

Колхоз баштаар черинин кандыг-даа даалгазын ак сеткиддиг күүседиринге, коммунистиг бедик үлегер-чижээн, мөгү-шынарын көргүзеринге ол болуп чаңчыктырган. Тудугсуур кылырынга, ан-өлүк тывыжынга, иви кадарарынга үлегерлиг ажылдаан келгеп.

Оон амыдыралынга бүгү-ле чүве дескі турбаан-на харын. Частырыг кылганда ундаравас, ону эдип-чайладырын ол чедип ап чораан. Хөй чылдар мурнунда, кажан ол иви кадарып турда, бир таварылга болган: эллээн каш иви дудай бергеп. Партияның мичаарлыгы район комитединиң чамдык джиллакчылары мичаа ук херекти эренгей, өзү-барымдаалап көргениниг Ак Мырлааны партиядан үндуруп кеп.

Чок, ол ивилер чидирбээн. Оларны район организацияларының айтыышкыны-биле уруглар албан черлериниг, садыгга эзт кылдыр дужаган турган. Өске-даа сорулгага чарыгдаан. Оон документилериниг эскертинмээн чылдагаан сөөлүнде тывылган. Партияның область комитединиң бюрозунуң шиитпирин өзугаар Ак Мырлаанын партия биледин эгидип бербишаан, оон ыраг адын катап тургускан.

Тожу дээрге, Төрээн чуртка хөй өлүкту бээр талазы-биле сураглыг оран. Ас, күзен, киш, диңиг тывыжынга ады-сураг үнген алдарлыг кижилер чогум-на ол районда. Оларның бирээзи — Ак Мырлаа.

Таңды кезип аттанганда таалын долдур артып келир. Оон арга-дуржулгазын ажыглап, сүмезин ап келген аңчылардан Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, Ленин орденинин эдилекчизи, хереэжен аңчы Бараан Серен, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденинин эдилекчизи Кол Нагазы болгаш өскелер-даа өзүп үнген.

— Ye магалыг-дыр: шупту чон чылыг, чырык бажыңнарлыг суурларда. Машина, мотоцикл, моторлуг хеме эдилээр апарган. Аныяк-өскен шупту өөренип, эртемниг кижилер боон турар. Бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруунга бараан болдурган — дээш, Ак Ак-оолович элээн бодаиды.

— Партияның, Совет чазактың ада сагыш салымшкынына харыы кылдыр, кижи бүрүзү бодунуң шыдаар шаа-биле ажылдаарын кол сорулгазы, хүлээлгези кылдыр көөр апарган — деп, ол уламчылай-дыр.

Бистиң чугаазыс кажан Ак Ак-оолович Мырлаа тайга үнгеш, 17 хонгаш келгенде болган үүве. Ол — полиграфия улетпүрүнге эргежок чугула дыт чугун чыып чорааны ол. Ол килограмм үнелиг чиг-этти ол дужаган. Назы-хары улгады берзе-даа, бодунуң кызымак чоруу-биле чартык ай ажыг үеде тайгага чорааны ол.

Персоналдыг пенсионер, аңныыр-тывыш хереэнге чеднишкиниери дээш Ленин ордени, ол ышкаш ССРЭ-ниң Улус ажыл-агый чеднишкиниериниң делгелгезинге алды удаа киржип, дөрт алдың, ийи мөңгүн медальдарга төлептиг болган аңчы Ак Ак-оолович Мырлааның амыдыралы солун.

Бо хүннерде ол амыдыралынын 60 дугааргы аңныыр сезонунче аттаныпкан. Чеден бешти үзе баскан-даа болза, оон шаг-шинээзи эки. Чаңчыккамын өзугаар чарыларлыг аңнаар. Районнуң дээре аңчыларының каш хонук бурунгаар эрткен слёдунга оон чугаазын чымлаанар улуг кичээнгейбиле дыннаан.

— Аттыг азы чарылыг аңнаар бе, шилип ал дээр-дир, а ырак черлерже үр чоруур апарза, вертолёт, самолёт, вездеход-биле чедирер. Багай аңнарының кандыг-даа барымдаазы чок. Коммунист кижи болганымда партияның эзлчеглиг XXV съездизинге төлептиг ужуражыры-биле бо сезонда үш кишти, 100 диңиин белеткел черинге дужаар мен.

Тожу районга киш, диңиг болгаш өске-даа өлүкту белеткээри чылдан чылче эвээжеп турар апарган. Ол чорук Ак Мырлаанны дувуредип турарын билип алдым. Аң-меңниң башзының деп-дески тургузарда биохимиктиг хемчеглерни боттандырары, төтчеглекчилер-биле шыңгыы демиселди чорудары, аңныыр тывыжын план өзугаар боттандырарының талазы-биле саналын база ол чугаалап турар.

Бо хүннерде аныяк-даа, хоочун-даа чүс-чүс аңчылар тайгаларда тывышты калбарткан. Оларның аразында Ак Ак-оолович Мырлаа база бар. Олча-омактыг аннааш, оол, кыстарның аразынга эзп кээп, аңныыр тывыжының депшилгелиг аргаларын нептередирин, алыс будуштуг үлегерицерин көргүзерин уламчылаарындарны күзеп тур бис, Ак Ак-оолович!

А. АНР,
журналист.

ЧУРУКТА: Тожунуң бүгү Тывада сурагжаан алдарлыг хоочун аңчызы Ленин орденинин эдилекчизи Ак Ак-оолович МЫРЛАА.

Курск областың чигир бүдүрер 12 заводтары чигир хайындырарының сезонун эгелей бергеннер. Садыг четкизинче бүдүн болгаш хоюг ак чигирниң баштайгы 40 тонназын чоруткан. Областың чигир бүдүрүкчүлери бо сезонда 1974 чылдыынга бодаарга 96 муң тонна хөй, 353000 тонна продукцияны бүдүрер деп хүлээнгеннер.

ЧУРУКТА: Карл Либкнехт аттыг чигир заводунуң свекла хүлээп алыр пунктузунда чигирлиг дазылдарны хүлээп ап турары.

О. СИЗОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Мал ажылы—шалыпчы фронт

АМ КОЛ СОРУЛГА

Чурттуң ажыл-агыйларында мал одарладырының сезону доступ кел чыдар, ынчангаш фермалар кышка белеткенин турар. Ынчаарга ажыглалдыг ногаан үнүштерлиг черлериниң мал чемнерин канчаар ажыглааныл, малчыннарның беш миллион кижилиг отрядының ажыл-херектери кандыг болуп турарыл?

Күрүне планнарын болгаш чагыгларын ам безин чүс-чүс ажыл-агыйлар чедишкинниг күүсеткен. Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин көвүдедирин чедип алган.

Чурттуң колхозтары болгаш совхозтары эртке 11485 муң тонна малды болгаш кушту сайгарган, ол дээрге өткен чылдың хамаарышкан үеизинде 7 хуу хөй-дүр. Өзүлде эвилелдешкен бүгү республикаларга демдеглеттинген.

Сүттүг мал ажылының ажылдакчылары хайныышкынныг ажылдаан. Чай чамдык районнарга кандаашкыныг болган. Ол чорук мал чемнерин камныг чарыгдаарын, немелде курлавырларны дилеп тыварын негээн. Сүттүг мал фермаларының муң-муң ажылдакчылары Эстониянның сураглыг саанчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Л. А. Пейпстиң эгелээшкинин деткээн, малдың продуктулуунуң кудулаар чоруун болдурбаан, ынчангаш социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Октябрьның эгезинде ажыл-агыйларга сүттүң нинти саалдазы 50795 муң тонна болган. Ол болза өткен чылдың ол-ла үеизинде турганындан элээн хөй болганы ол. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйлар план-чагыгны күүсетпээн. Ону ындыг ажыл-агыйларның тус бүрүзүнге анализтеп, ыяк чугаалажыр ужурлуг деп, ССРЭ-ниң Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери санап турар. Четпестерни арткан айларда чайладып, мал чеминиң баазазын быжыглаары, күрүненің планнарын болгаш чагыгларын чугаажок күүседирин хандырарыбиле мал чемнерин чөп ажыглаарының курлавырларын дилеп тывары чугула.

Чурттуң куш ажаакчылары кызымаккай ажылдаан. Чүс-чүс фермалар чыл планнарын болгаш оон туржук беш чылдың плайнарын хуусаа бетинде күүседипкен. Тос айлар дургузунда нинтизи-биле 25888 миллион чуурга алдынган — бо дээрге өткен чылдың октябрь эгезинде турганындан 9 хуу хөй-дүр. Эвилелдешкен бүгү-ле республикаларның ажылагыйларынга чуургаларны бүдүрери болгаш кыс дагааларның продуктулуу дыка өскен. Эң улуг немей өзүлде Туркменияның (18 хуу), Азербайджанның болгаш Армениянның (16 хуу), Грузияның болгаш Таджикистанның (14 хуу) колхозтарынга болгаш совхозтарынга чедип алдынган. Белоруссияның, Литваның болгаш Эстониянның ажыл-агыйларынга куштүн продуктулуу (188-тен 200 чуурга чедир) эң бедик болган.

Чурттуң ажыл-агыйларынга дүк бүдүрери база немей өскен. Тос айларның дургузунда дүктү өткен чылдың хамаарышкан үеизинге деңнээрге 9 хуу хөйнү алган. Малдың баш санын көвүдедип турган, ону чедип алган. Ынчаарга хойнуң продуктулуу өткен чылдың деннелинге арткан.

Беш чылдың доозукчу чылының сөөлгү кварталы — шиитпирлиг. Ажыл-агыйлар мал чемнериниң курлавырларын немевишаан. Коми АССР-де, Украинаның, РСФСР-ниң чамдык областарында тускай комиссияларны тургускан, фермаларның кышка беленин олар хынап турар. Мал чемнерин хынамчалыг ажыглаарынче, мал чемнерин белеткээр пехтерже, ажыктыг рационнарны чогаадып тургузарынче хол кичээнгейни салып турар.

(СЭТА-ның корр.).

Чарыштың эгелекчилеринде

ДЕПШИЛГЕНИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

Беш чылдың эгезинден бээр камнап алган одаар үүлүүнге Кострома ГРЭС-тиң энергоблоктары миллиард киловатт-шак электроэнергияны ажылдап үндүрген. Ол үүл дээрге 2 миллион 480 муң киловатт күүүлүг станция барык бүдүн ай дургузунда үүгле камнап алдынган мазут-биле «чемненип» келген дээн ол-дур.

«Улуг-даа, бичии-даа үүвеге камналгалыг болур»— ол дээрге костромачы энергетиктерниң хүн бүрү ажылынга лозуңу апарган. Дериг-херекселдерни болгаш технологтуг чорудулгаларны сайыраңгайжыдарынче угланган янзы-бүрү 500 ажыг саналдарны мацаа беш чыл планының чылдарында ажылдап кылган болгаш бүдүрүлгеге нептереткен. Боттарының чогаадып кылышкыннарындан аңгыда, костромачылар одалга-биле ажылдаар өске станцияларның коллективтериниң, ылаңгыя чарыш талазы-биле боттарының доктаамал чарыштыг өңнүктери — Кармановск болгаш Лукомольск ГРЭС-териниң энергетиктериниң мурнакчы дуржулгазын күзелдиибиле ажыглап турар.. Ол-ла бүгү үүлдер бирги агрегатты ажыглалга киирген үеден бээр электроэнергияның киловаттшагын бүдүреринге одаар үүл чарыгдалын 382 граммдан 325 грамм чедир кызырар, хөй одаар үүлдү камнап алыр арганы берген.

Беш чылдың онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш адырга Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының эгелекчизи — Кострома ГРЭС-тиң коллективи тус бүрүзүнде үш чүс муң киловатт күүүлүг бүгү сес агрегат ажылдаарының идегелдиниң, одаар үүлдү камныг чарыгдаарының талазы-биле Ада-чурттуң одалга-биле ажылдаар энергетиказының онзагай хевирлиг тергиннери апарган. Электроэнергияны бүдүрериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң талазы-биле беш чылдың онаалдазын костромачылар июльда-ла күүседипкен. Олар ам партияның съездизинге алдар кылдыр чыл төнчүзүнге чедир беш чылдың онаалдазындан ажыр 9,5 миллиард киловатт шак электроэнергияны ажылдап үндүрер дээш демисежип турар. Ол дээрге баштайгы беш чыл планының чылдарында чурттуң бүгү электростанцияларының берген «продукциязының» бештиң бир кезээ-дир.

В. ПАШИН.

АТЛАНТАНЫН АЛЧЫЛАРЫ

АТЛАНТА. (Джорджия штат.). (СЭТА-ның тускай корр.). Джорджия штаттың найысылалы Атланта хоорайның чурттакчылары совет космонавтылар А. Леонов биле В. Кубасовту эң-не хүндүлүг алчылар кылдыр уткуп алганнар.

Хоорайның садыг палатазының даргазы А. Аллен космонавтыларга алдар болдурган хүлээп алышкынга чүве чугаалааш, Атланта дээрге—космоска совет-америк кады дуржулганың киржикчилерин АКШ-тың мурнуу чүгүнде хүлээп ап турар кара чаңгыс хоорай бооп турарын айыткан. Космоска ийи экипажтың эгелеп каан кады ажылдажылгазы АКШ-тың болгаш ССРЭ-ниң-даа сонуургап турарын өзугаар бистиң чурттарывыс араызынга бүгү талазы-биле харылзааларны улам калбартырының херээнге улуг үлүүн киирер апаар деп, ол демдеглээн.

«Союз» биле «Аполлонунуң» кады ажылы дээрге бистиң чурттарның араызынга кады ажылдажылганың үүгле эгези болбушаан, ону бүгү хемчег-биле калбартып быжыглаардаа ужурлуг деп, Атланта хоорай чагыргазының даргазы М. Джексон чугаалаан. Совет болгаш америк космонавтылар — бистиң үеним өзүлүг-ла маадырлары-дыр, ынчангаш совет-америк кады ажылдажылгага оларның киирген улуг үлүүн үр үеде утпас бис деп, ол чугаалаан.

Совет космонавтылар А. Леоновка болгаш В. Кубасовка, а ол ышкаш америк астронавтыларга Атланта хоорайның хүндүлүг алчыларының дипломнарын тывыскан.

Атлантаның элээн каш университеттериниң студентилери-биле университеттер төвүнүң спорт залынга болган ужуражышкыны дыка солун эрткен.

Хоорайның өредилге черлериниң бирээзиниң башкызы Б. Гэйнс совет алчыларга орус дылга байыр чедирген: «Бодумнуң өреникчилериниң болгаш Атлантаның сургуул аныяктарының шуптузунуң өмүнээзинден кады ужудуушкүнүнүң чеднишкиниг доозулганы-биле холбаштыр силерге байыр чедирерин төпшээреп көрүнер. Бистер ол шылгарангай дуржулганы карак салбайн хайгаарап, оон бүгү киржикчилеринге аас-кежиин күзеп турган бис — деп, Б. Гэйнс чугаалаап.— Космоска эн-не баштай американнар орустап, совет кижилер — англилеп чугаалаанынга дыка өөрүп турар бис. Бистиң ийи улуг чурттарывыс болгаш улустарывыстаа кажан кезээде тайбың, найыралдыг болур болзуу»—деп, Б. Гэйнс чугаалаан.

В. БАЙДАШИН.

Делегей бо хүннерде

КОНГРЕСС АЖЫЛЫН ДООСКАН

БЕРЛИН. (СЭТА-ның тускай корр.). Делегейниң херээженнер чылынга турасказаткан Бүгү-делегей конгрезиниң бооп эрткени ГДР-ниң найысылалынга бо хүннерде делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизиниң, делегей херээженнериниң демократтыг шимчээшкининиң үнү күчүлүг чаңгыланып турган.

Октябрь 24-те, конгресстиң доостур хүнүнде, делегаттар болгаш аалчылар байырлал шинчи киир шимеп каан Вернер Зееленбиндер халлеге база катап чыылган.

Кежээки хуралга конгресстиң секретары Эдит Баллентайн түннел отчёт кылып, чүве чугаалаан. Делегаттарның болгаш аалчыларның өмүнээзинден ГДР-ниң чазаанга болгаш республиканың хөй-ниитизинге чыышты тергиин эки организастааны дээш чүреитиң ханызындан өөрүп четтириишкинни ол илереткен.

Конгресстиң делегаттары херээженнерниң дең эргези дээш, социал депшилге дээш, чер кырынга тайбың дээш демиселге бүгү-делегей шимчээшкининиң моон соңгаар-даа сорулгаларын тодаратканы документилерни хүлээп алган.

Бистиң конгрезивиске бо хире калбан болгаш ат-алдарлыы-биле киришкен массалыг база боттарының идей-политиктиг угланыышкыны-биле аңгы-аңгы хөй-ниити организацияларында база шимчээшкиннеринде каттышкан чүс-чүс миллион херээжен болгаш эр кижилериниң өмүнээзинден чугаалап тур бис деп, конгресс киржикчилериниң парламентилерге болгаш чазактарга, Каттышкан Нациялар Организациязынга, делегейниң бүгү хөй-ниитизинге ныылган медеглелинде айыткан. Өндүр-чазагай идеалдарның боттанып, тиилээриниң болгаш херээженнериң бүрүү-биле, бүгү-ле черлерге долу хосталгазының эрге-ажыктары дээш боттарының хөделиишкиннерин идепкейжидеринче ол медеглелде кыйгырып турар.

Херээженнериң өзулуг дең эргелиг чоруун чедип алыр диэ, бүгү чурттарның конституцияларынга болгаш хоойлу-дүрүмнеринге ындыг дең эргелерни хоойлужудуп хүлээп көвү эргежок чугула деп, конгресстиң киржикчилери ол медеглелде демдеглээн.

Бистиң конгрезивис тайбың болгаш айыл чок чоруп дээш, хосталга болгаш национал хамаарышпас чоруп дээш, делегей харылзааларын тайбың кожа-хөлбээ догуниаашкынының принциптеринге үндезилеп эде тургузары дээш демиселге улуг чедиишкиннерни чедип алганының байдалында эртип турар.

Чавырлыышыныны быжыглап, улам ханыладыр дээш, делегей харылзааларынга куштү ажыглаарын болдурбас дугайында КНО-нуң принцивин долузу-биле боттандырары дээш, чепсегленишкинни эңдере бүдүрерин соксадыр болгаш чепсегленишкинни бүгү-ниитиг база бүрүн дүжүреринче бурунгаарлаар дээш боттарындан хамаарныр бүгү үүлдерни кылырынче чазактарны болгаш парламентилерни, политиктиг партияларны болгаш хөй-ниити шимчээшкиннерин, а ол ышкаш КНО-ну конгресстиң киржикчилери кыйгырган.

Бүгү-делегей конгрези ол ышкаш «Делегейниң херээженнеринге кыйгырыгны» база хүлээп алган.

М. РОЖДЕСТВЕНСКАЯ,
А. ГРИГОРЬЕВ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

КОМБИНАТ ТУДУУ

СОФИЯ. Болгар индустриянның эң улугларының бирээзи—Силостра хоорайның чоогунда ыяш үлетпүрүүнүң комбинадының тудугжулары күш-ажылчы улуг тиилелге дугайын илеткээннер. Бо беш чылда күрүне планында көрдүнгей капитал салыышкыннарын олар хуусаадан ийи ай мурнай шиңгээдип алганнар. Бо чылдың төнчүзүнге чедир ам-даа 2 млн. лев акшаның тудуг-монтаж ажылдарын комбинатка күүседир.

Силостра чоогунда ыяш үлетпүрүүнүң комбинады — чурттуң шалыпчы тудуу. Дүнайның эриинде ыяш-волокно плиталар бүдүрер талазы-биле заводту дүрген темпилер-биле тудуп турар. Баштайгы продукциязын ол келип чылын-на бүдүрүп үндүрүп эгелей бээр. Комбинаттың составынга Болгарияның ажыл-агыйынга целлюлозаны, саазынның тускай сорттарын, бажың хекселдериниң ыяш-бүрү хевирлерин болгаш өскедаа продукцияны бүдүрүп бээр ам-даа чеди бүдүрүлге черлери кирер.

«ЦИЕХ» САДЫП ТУРАР

ВАРШАВА. Бодунуң үжен чылдыг юбилейин демдеглеп турар «Циех» деп организация ПУР-да даштыкы садыгның эң улуг организациязы болур. Ол организация химия продуктуларын болгаш чиг-эттерин үндүр болгаш киир садып ап турар.

Делегей рыногунда польша будуктарны, кылымал чемишчидилгелерни, фармацевтика үлетпүрүүнүң продукциязын күзелдин-биле садып ап турар.

Амгы үеде организацияның садып алыкчыларының үзүн даңзызында делегейниң 90 чурттарындан элээн каш муң фирмалар киирип турар. ПУР-нуң химия индустриязының кылымалдарының эң кол садып алыкчыларының бирээзи — Совет Эвилели.

(СЭТА).

ЭЛЧИННИ ӨЛҮРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Октябрь 24-те Парижке Турцияның Францияда элчини Исмаил Эрезтиң олурган автомобилин билдинмес болук кижилер бооладан. Аар балыгланган элчинни эмнелгеже аппар чорда, орукка өлген. Халдакчылар чаштынып, дезер аргалыг болган.

Бо дээрге даштыкыда турк дипломаттарның аны-тынынга нйиги халдаашкын-дыр. Октябрь чээрби ийиде Венага элчин черниң бажыңынга Турцияның Австрияда элчини Данис Туналигилди база билдинмес кижи өлүрген.

АНКАРА. (СЭТА). Турцияның элчинин Парижке өлүргени-биле хөлбаштыр Турцияның премьер-министри Сулейман Демирель чазак хуралын дүрген чыылдырар деп шиитпирлээн.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. СЭТА-ның корр. А. Уразовтуң дамчытканы:

Ливанның найысылалында байдал дүшкүүрлүг болбушаан. Сөөлгү 24 шак иштинде Бемараның төп районнары Хуриге, Насрага, Содекога, а ол ышкаш хоорай чоогу Хадас болгаш Лейлаки деп черлерге чепсектиг сегиржип алышкыннар болгулаан. Октябрь 25-че дүне найысылалдың чамдык районнарынга, эң ылаңгыя ыяш чазаар фабрикага болгаш пластмасстар кылыр заводка улуг өрттер үнүлээн. Даң хаяазында ливан найысылалдың кырын кара ыш дуй ала берген турган. Кижилерни чажыды-биле тудар чоруктарының таварылгалары мурнуку хевээр бооп турар.

Ук чер радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, октябрь чээрби дөрттүң эртенинде Бейруттуң бүгү районнарында болгаш хоорай чоогунда-даа дүшкүүрлүг байдал хевээр турбушаан. Чурттакчы чонга боттарының бажыңнарындан үнмезин сүмелээн.

Иштики херектер министри К. Шамун иштики айымы чок чоруктуң күштериниң дээли офицер составы-биле чөвүлел хурал кылган.

Чонга айыыл чок чоруктуң эрге-ажыктарын барымдаалаш, найысылалдың дыка хөй районнарынга комендант шагы бүдүн дүн-хүн дургузунда күштүг турарын К. Шамун радио дамчыштыр чугаазынга айыткан.

Удурлаышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш национал-патриоттуг күштериниң төлөлекчилери хураажылгаш, бот-боттарын камгалаар сорулга-биле каттышкан шериг командылалын тургузар деп шиитпирлээн. Ол чөвүлел хурал найысылалга корумчуруумну хандырарынче угланган элээн каш өске-даа хемчеглерни база алган.

Премьер-министр Р. Караме парламентиге чүве чугаалаан, бо кризисти идепкейлиг чугаалажымышкыннарны кылып тургаш, шиитпирлээриниң чугулазын демдеглээн. Чепсектиг сегиржип алышкыннар үргүлчүлээр бөлүү, чуртка улуг «каража-когаралдарны таварыштырарын ол демдеглээн.

АНГОЛА: дүвүрээзиниг хүннер

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Ыида кээп турар медээлерни өзугаар алырга, Анголада байдал дыка дүвүрээзиниг. ФНЛА болгаш УНИТА дээр сандаралыкчы бөлүктериниң шериг күштери империалистиг күштериниң чепсектиг агрессиязынга даянып алгаш, найысылалче ноябрь 11-ге — ух чурттуң хамаарышпас чоруун чарлаар деп доктаатканы хүнге чедир чаза таварын киреринга ораалдажып турар. Оларның эчис сорулгазы — ангола улустүң хамаарышпас чоруун узуткаары болгаш оларның өзүлүг эрге-ажыктарының камгалакчызы — Анголаны хостаары дээш улусчу шимчээшкинин (МПЛА) — чурттуң эрге-чагыргазындан дүжүр октаары бооп турар.

Анголада эрге-чагырганы даштыкы саттыныкчы идегеттериң дузазы-биле эвлеп алырынче саидарадыкчыларның ораалдажышкыны улам күштелип турарын көргеш, МПЛА-ның чепсектиг күштериниң Төп штабы 18-тен 35 хар чедир эр кижилерни дотеренин мобилизастаар дугайын чарлаан.

Ангола амгы үеде империалистиг күштериниң калбак чепсектиг агрессиязында таваржып турарын Төп штабтың дыңнадымында чугаалап турар. Дайзын чуртта дыка хөй чугуруурун МПЛА-ның радиозу дамчыштыр чугаазынга айыткан.

Удурлаышкынның палестин шимчээшкининиң болгаш национал-патриоттуг күштериниң төлөлекчилери хураажылгаш, бот-боттарын камгалаар сорулга-биле каттышкан шериг командылалын тургузар деп шиитпирлээн. Ол чөвүлел хурал найысылалга корумчуруумну хандырарынче угланган элээн каш өске-даа хемчеглерни база алган.

Премьер-министр Р. Караме парламентиге чүве чугаалаан, бо кризисти идепкейлиг чугаалажымышкыннарны кылып тургаш, шиитпирлээриниң чугулазын демдеглээн. Чепсектиг сегиржип алышкыннар үргүлчүлээр бөлүү, чуртка улуг «каража-когаралдарны таварыштырарын ол демдеглээн.

Нью-Йорк — ядараан хоорай. Капиталистиг делегейниң «сан-хөө найысылалының» бюджединиң дефициди 3,3 миллиард доллар четкен. Коммунал албан черлеринге болгаш бүдүрүлге черлеринге, транспортка, эмнелгелерге, колледжилерге, школаларга акша-хөреңги чедишпестээн.

Ындыг байдалдың үеизинде эрге-чагырганы ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылдан үндүрери-биле, оларның ажыл төлевирлерин «доктаадырының» болгаш кызырының аргазы-биле чарыгдалдарны кызырар деп чүткүп турар.

Оон-биле кады муниципалдыг үндүрүглерни бедиткен, хоорай транспортунга чоруурунуң өртээн улгаттырган, хандырылганың өртээ бедээн.

Монополияларның шаап халдаашкынынга харыы кылдыр Нью-Йорктуң ажылчы чоннары чурттаар болгаш ажылдаар эрге дээш идепкейлиг демиселди чорудуп турарлар.

ЧУРУКТА: ажылдан үндүрткеш, Вашингтонда чедип келген Нью-Йорктуң полицейлериниң чыскаалы.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Революцияны камгалаар

ЛИССАБОН. СЭТА-ның корр. М. Артюшенковтуң дамчытканы: октябрь 23-түн кежээзинде Лиссабонга Португалияда революцияның чеднишкиннерин камгалаарының бүгү-улусчу, чаңгыс эптиг чыскаалы бооп эрткен. Демократтыг организацияларның болгаш ажылчыннар комиссияларының кыйгырыын өзугаар он-он муң лиссабончулар болгаш ол хоорайның чоок-кавызының чурттакчылары реаксилыг идегеттериниң португал революцияның чедип алган үүлдериниң бирээзи болган.

Ажылчы чоннарның чаңгыс эптиг улусчу чыскаалы «португал революцияны барыын угланыышкынче тайзыр дээш ораалдажып турар идегеттерге шиитпирлиг харыы болуруу» Португалияның коммунистериниң солуну «Аванте» бижээн. Бо чыскаал болза, революстуг шимчээшкинни саидарадын, соксадырын ораалдажып турар барыын үзеллиг күштерге удур ажылчы чоннарның революстуг хөделиишкининиң база бир чугула базымы болган.

Ол ышкаш чурттуң өске-даа хоорайлары — Португа, Коимбрага, Эворга, Сетубалга ындыг митингилериниң болгаш чыскаалдарының болганын «Аванте» бижээн. Улустуң ол чыскаалдары «ажылчы масса чоннуң социализм дээш, кижини кижи мөлчүүр чорукту узуткаары дээш демисежип турарын көргүскен»— деп, ол солун демдеглээн.

ВЕНЕРАДАН РЕПОРТАЖ

Чугажаак дилиндек үзүн саазынга чуруттунган радиосигналдар октябрьның 22-де Венераның хырының баштайгы чуруун дүрзүлээн. Чурулга машинаызындан чап-чаа алган, мырыңай өл дадаазынналчак саазында эртемге үнелеп четтинмес чурук — октябрьның 22-де, эртен, Москваныы-биле 8 шак турда, билдинмес планетаның кыры чугум кандыг байдалдыг турганының өзулуг көргүзүкчүзү ол болган. Ол баштайгы чуруктуң сантиметр бүрүзү-ле эртемденнериң ыяк тодарадып, шинчилээр үүлүү апаар. Ынчалза-даа ол аная-ла дилиндек саазынны эртемденнер бөгүн безин көргеш, «Эврика!»—деп, каш-даа катап магадап, чугаалап болурлар.

Чүүден-даа артык солун үүл: Венераның кырында даштарның бары болган! «Венера-9»-түң кудулап, баткаш хоңар аппарады чогум-на козур даштар араызынга барып дүшкен болган. Мурнуу талазында 30—40 сантиметр хемчээлдиг борбак даштар чыткылаан. Ол даштарның кыдыглары чидиг, калбак черлери база көстүп турар, а ол үүл дээрге: Венераның довураа хүл-ыйба дээрзиниң дугайында гипотеза-бодалдың күш чок болганы олдур. Ону өзугаар алыр болза, оон кыры тас ховуларда бичин-бичин элезиниг баалыктар ышкаш, хоюг довурак болур ужурлуг.

База бир чаа ажылыышкын — ол планетаның кыры база бир болалдың талалаакчыларының бадыткап турганы ышкаш, эңмек эвес, а төгерик хевирлин тода көстүр болган. Адактың соонда ол хүнүң эңне солун ажыдыышкыны Венераның дат дүжүнүң үеизинде оон кырының чыыттынарының хевири-биле холбашкан ажыдыышкын ол болган. Оон атмосферазы хөлегелерни «ак сүт ышкаш кылдыр тарадыптас» болган. Чуруктан даштардан эгелээн хөлегелер тодаргайы-биле көстүп турар, кудулаар аппараттың хонар дээрбектери илдеп болган. Чуруктта база бир үүл тодаргай — планетаның кырын шинчилээринге ажыглаар станцияның плотномер — агаарның дыгыжын хемчээр хексели душ бооп, даштарның бирээзиниң кырында дээн алган чыдар.

Ырак космос харылзаазының төөнде бистиң хүндүлүг тайылбырлакчыларывыс физика-математика эртемнериниң доктору М. Я. Марховка болгаш техниктиг эртемнер кандидалы Б. В. Непоклоновка баштайгы тайылбыр дээш өөрүп четтирбишаан, оон канчаар болдунгаранын, Венераның атмосферазынга база бир парашюттуң канчаар чазылгаш, оон кырынга Советтер чуртунуң эңлчегли төлөлекчизин канчаар аппарып дүжүргениниң дугайын чугаалаарынче далажы бердинис.

Оон мурнуда кежээ кудулап бадар аппарат станциядай адырылгаш, Венераже бадып бар чораан үеизинде харылзаа төөнде самбырада чазыг чок шак-биле шактарывысты деңнештиргеш, ужудуушкунуңуңудуртукчуларының бирээзиндеи мынча деп айтырдывыс:

— Ужуражышкын кажан болур ирги?

— Шуут-ла расписание өзугаар болур. Кудулаашкынның траекториязындан баштайгы медээни 6 шак 59 минутада алыр деп манап турар бис.

Эртемденнериң болгаш инженерлериң бо талазы-биле улуг ажылының дугайында хөйнү чугаалап болур турган... Ынчалза-даа бистиң космос станциявыс чедер дээн сорулгазынга чоокшулай берген. Муң-муң тонна улуг антенналар программа өзугаар ажылдап эгелей берген болгаш боттарының ак-демир паштарын эртелгениң сылдыы Венера—шолбанның чивеңейинин турган үүнче шиглекен турган.

Каш-ла минута эртерге, ол билдинмес бөмбүрзек эңзиргей өвес апаар — оон баштайгы спутниги болгаш «Венера-9» станцияның орбитада кезээ — спутникти дамчыштыр Венераның атмосферазындан-даа, оон кырындан-даа репортажты дамчыдыр эгелээр. Удаваанда ындыг байырлалдыг үе-даа келген. Венераның баштайгы спутниги санаан орбитазынче кирген болгаш медээлерни хүлээп алырынга белен — деп, баллистиктер дыңнатты.

«Венера-9» дөрт ай иштинде ужудуушкунунуң үеизинде эки ажылдаан. Оон-биле харылзажырының он-он сеансыларының үеизинде планеталар араызында бүдүмелдериниң байдалының дугайында медээлерни алган. Ол ышкаш космоста радиацияны база хыдаан. Ынчалза-даа оон эң чугула репортажы — кудулап бадыышкынның 120 минута болгаш оон кырындан 53 минута иштинде репортажы амдыызында эгелеваан.

Ол минуталар шуут чедип келгениниң дугайын метрономнуң тык-тык дээн даажы, операторларның дыңнадыглары сагындырын турган. Кудулап бадар аппараттың сапалга херексели аппараттың хонуптарынга беленинин дугайын дыңнадыпкан. Атмосфераның дыгыш хаңдынга аппараттың кирериниң үеизинде базыышкын дамчыдыкчызының баштайгы медээзин өзугаар баштайгы парашют часты берген соонда дүргедээшкинин оожумнадыр парашют база херли берген. Оларның адаанда, планетаның дыгый каңдында кудулап бадар аппарат астына берген чораан. Ол бодунуң медээлериниң улаштыр дамчыдыкчызы — Венераның спутниги-биле харылзаазын «туда берген» болгаш кудулап бадыышкынының дугайында доңу отчётту дамчыдыр эгелээн.

— Бедин 51 километр, температура кадар 45 градус, базыышкын бир атмосфера хире.

— Ол барык чайын Ташкентинге ышкаш-тыр — деп, оператор баштактанды...

Аппарат кудулаан тудум-на, Венераның кавызы улам изип кел чыдар болду. Үш минута болурга-ла, аппараттың даштында байдалдың дугайын дыңнадып турар. Эртемге эң-не үнелиг ол репортажтың чүгле чамдык одуруглары бо-дур.

7 шак 29 минута. Бедин 37 километр, температура 200 градус, базыышкын 6 атмосфера.

7 шак 47 минута. Бедин 16 километр, температура 345 градус, базыышкын 90 атмосфера.

— Эр-хей, ам-даа шылажып турар ышкажы!— деп, журналистериниң бирээзи магадаан.

— Шыдажып турар эвес, а ажылдап турар денерааан — деп, инженер-конструктор дүшдаа чок немей чугаалады.

Атмосфераның газының составының, оон чырымының дугайында хемчээшкин медээлери аппараттан үзүк-соксаал чокка кээп-ле турган. Температураның болваш базыышкынның улгадырын көргүзер сан доктаамал турупкан: ол үүл дээрге станцияның планета кырында барын хонупканы ол-дур. Саңнардан — аппараттың дапшында изиг 485 градус, базыышкын 85 атмосфера бооп турары көстүп турар. А оон иштинде, станцияның эртем херексел-дериниң суп каан черде, үүгле 23 градус. Ол станция планетаның кырындан бодунуң репортажын кылдым дээш, бүгү үүлдерни ынчаар таарыштыр кылган.

Кежээликтей бергенде... ырак космос харылзаазының херексел-дериниң антенналары ажылдап эгелээн — Венераның баштайгы спутниги-биле ажылды үргүлчүлээриниге, а ол ышкаш «Венера-10» деп автоматтыг станция-биле харылзажырынга черниң белетгеин бергени олдур. Ол планеталар араызының станциязы шолбан сыдыс—Венерага октябрьның 25-тин эртенинде дең бажында чедер ужурлуг.

Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
тускай корр.

Космос харылзаазының төөү.

«Дуреллар ужуп чорлар»
Юрий Курскийниң линолиумга кылган гравюразын С. Феоктистов тыртырган.

В. И. Ленинче

1921 чылдың ноябрь 3. Бо хүнүү Сухэ-Батор кажан-даа утпас! Боғун, мырыңай ам дораан, Ленинге ужуражыр.

Данзан мурнунда хүндүс кол командылакчыдан эскет чокка мынча деп айтырган:

— Ленин сени сүмележирин күзээн деп бодап тур боор, Сухэ-Батор. Ынчаар ап көөр болза, Ленин Моолга кажан-даа чоруп көрбээн-не болгай. Ол сеңээ чүү чугаалаар боор, ынчаш?

Сухэ ацаа харыы бербээн. Бодап орарга, Ленин кижиниң чугаалаваан бодалын безин билип аптар, харын-даа Ленинбиле ооң аразында каракка көзүлбес быжыг харылзаа туруп келген ышкаш сагындырган. Харын Данзан безин ону ынчаар билип турган. Москваға келген хүнүнден эгелээш-ле канды-бир көдүрлүүшкүнүүт күш Данзанны безин хайныктырып турган ышкаш бооптур...

Владимир Ильич столунуң артындан чиигп кончуг турган, моол төлээлерге уткуй кылаштап келген. Кижи төрелгетенниң улуг баштыңчызын Сухэ шак-ла ыдыг кылдыр бодап чораан. Лениннің моолчургу кара хүрең карактары ону үүдүн-даа артык кайгаткан. Ол карактарның көрүжүнде шириини болгаш чымчак, кадыг-чидиг болгаш буянныг аяннар кижи сактып четпези-биле каттыжып дүүшкен. Сагыш-сеткил долу, дыка аянныг, шала арганзымаар, чаактары борбаксымаар арыншырайны ол карактар чырыдып турган.

Ленин солагай холун кара сукно костюмунуң хойнунче суп алгаш, моолдарны оваарымчалыг көрбүшаан, төлээлериниң мурнунга доктаап турупкан. Сухэ хөндүрлүп алгаш, бир базым бурунгаар баскаш, шериг ёзу-биле ёзулап мендилешкен. Хайлыг чүве ийик, а Мягмарның дискектери сирилеп эгелээн, ол шала кырынга олура кээп дүшкен. Ленин Мягмарже ээлгир ээккеш, ону тургузупкан.

— Ынчап болбас, канчап бардыцар, эш — деп, Ленин чугаалаарга, Мягмар эпчоксунганындан база өөрээнинден изип кыпкан адыжы-биле суйбагылаан. Данзан өөрүнүң аразындан ушта чүткүп, мурнунга үнүп келген. Төлээлериниң бирээзинің холундан көк торгу кадак ап алгаш, оозун Владимир Ильичиге далаш чокка сунуп туткан. Ленин ол белекти хүндүлел ёзузу-биле хүлээп алган.

— Олурунар, хүндүлүг эштер — деп, Ленин кара савыяа шывыглары эледир оюк-деликтей дүрбүттүне берген сандайларже айтып чалаан. Данзан улуг оңгар сандайға хандыр олурупкан. Сухэ бедик сандайға олурупкан, ооң чанында —Батухан, ооң ыдынга — Ширинің олуруп алган. Чүгле Мягмар чааскаан олурар харык чок болган, харын Ширниң ажынып чүве соглептерге, бедик сандай азыыга олуруп алгаш, шиш баштыг довурзаан будунуң аразынга шала кырынга салып алган. Владимир Ильич Сухэ-Баторнуң арнынче көргеш, ооң шала арганзымаар шилгедек бүгү мага-бодун кончуг дүрген кайгай каапкаш, таваар хүлүмзүрээн. Сухэ ацаа өөрүшкүлүг, делгем хүлүмзүрүг-биле харылаан.

Эртенги хүн херели кабинеттиң карацгызымаар ханазын дургаар куттулбушаан, ооң иштин чырыдып турган. Өрээлди долдур ном дыгаан шилдиг шкафтар тода көзүлген.

Ленин чүве чугаалап турган, ооң домах бүрүзүн топтап дыңнаан тудум-на, моол төлээлериниң Кремльче кирип бар чордагы сүрээдели чидип бар чыдарын Сухэ эскерип олурган. Оларның мурнунга шагдан бээр таныыр кижизи олурган ышкаш бооп-тур. Ол дээрге эки, харын-даа эң эки болгаш эң идегелдиг кижизи болган. Ол болза Ленин-дир!

Владимир Ильич шагдан тура-ла Моолдуң чонунга сагыш човап чораанын Сухэ база катап ооруп сактып олурган. 1912 чылда Прага хоорайға болган таварылганы-даа көрбес бе. Ынчан Ильич царизмниң Моолга чорудуп турган политиказын килеценп буруу шапкан! Ленин акы-дуңма моол улустуң салым-чолу дээш кезээде сагыш салып чораан, Ленин моолдарның эки амыдырал дээш демиселин деткиириңге кезээде белен чораан.

Чугаалажыышкын далаш чокка үргүлчүлээн. Ленин Моолдуң революциязын бичии-даа чүве арттырбайн сонуургап, амгы үеде политиктиг байдал дугайын, Моолдуң экономиктиг хөгжүлдезиниң байдалын бирден бирээ чокка айтырган. Владимир Ильич стол чанынга турун алгаш, аңаа холу-биле даянмышаан, ижин-кара чокка мынча деп чугаалаан:

— Революстуг шимчээшкинге мен бодум үжен чыл иштинде киржип келген мен, ынчанташ чоннуң иштики болгаш даштыкы кулданыышкынарындан хосталып алыры дыка берге деп билир мен. Ынчалза-даа бодап көрүңерден: Моол—мал ажыл-агыйлыг чурт, а ооң кол чурттакчылары — кошкун амыдыралдыг кадарчылар болзажок, силер бодунарныц революциядарга улуг чедишкиннерни чедип алган-дыр силер, ам кол чүве болза, араттың революстуг намын тургускаш, ол чедишкиннерни быжыглаан-дыр силер. Ам силериниң кол соруладар — намыдарны массалыг болдурары болгаш, ооц-биле чергелештир, ону бүтпес идегеттерден камгалаары болур.

— Моолдуң Арат намы бодун коммунистиг деп адап алза кандыгыл?— деп, Сухэ айтырган.

— Ону сүмелевес ийик мен. Шала эртe-дир — деп, Ленин харылааш, бичe када ыыт чок боданын олура тайылбырлаан: кадарчылардан болгаш араттардан ажылчын ацы тургустунгуже чедир, моолдар чуртунуц иштинге күрүне, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуц талазы-биле хой-хой ажылдарны кылыр апаар. Кедизинде барын ажылчын ацы Араттың революстуг намын Коммунистиг партия болдурарынга дузалаар. Анаала ат солууру хоралыг болгаш айыылдыг.

Владимир Ильич капиталистиг эвес оруктан хөгжүүрүнуц аргаларының, арат массаныц иштинге намның салдардээжин күштелдирери дээш демиселдиц дугайында бодалдарын чугаалап эгелээн. Ол бүгү ажылдыц түңнелинде баргаш кооперативтер тургустунуп өзер, ажыл-агыйны башкарарының база национал культураның чаа хевирлери сайзыраар...

— Силериниц намыцарыцц салдар-дээжиниц ачызы-биле тургустунган ажыл-агыйныц чаа хевириниц оруктарындан харын моол араттың чаа, капиталистиг эвес экономиказының системазы тургустунар — деп, Ленин түңнеп чугаалаан.

Сухэ-Батор Лениниц сөс бүрүзүн аажок кичээнгейлиг шиңгээдип ап олурган. Ол бодунуц чуртунуц бүгү делегейге ужур-дузаазын ам кончуг тодаргай билип алган. Империализм ооц чуртун Советтер чуртунга удур, бүгү делегейниц коммунистиг шимчээшкиниге удур дайын ходелиишкиниериниц тепкинжи кылдыр ажыглаар деп күзеп турар. Сухэ-Батор бодунуц аныяк чарт угааны-биле дараазында лениниц түңнелди дораан-на билип ап, сөс бүрүзүн бүгү назынында сактып алган:

— Силериниц чуртуцарыц бүгү дзылчы чоннарының хара чаңгыс шын оруу болза, совет Россияның ажылчыннары-биле болгаш тараачыннары-биле эвилелдежип алгаш, күрүне база ажыл-агый талазы-биле хамаарышпас эргези дээш демисежири болур.

Дайынардың, аарыг-аржыктан, аш-чуттан харыксыраан мидыг улуг күрүненің баштыңчызы хирезинде-ле берге үеде Моолдуң революсчуларынга туралыы-биле дузалаар деп турар болганда, кандыг кончуг буянныг чаагай сеткилдит, кызыгаар чок делгем угаан-бодалдыг кижи дээр силер! Харын-даа чүгле чаңгыс мосдларга дузалап турар эвес-ле болгай! Шынаңдаа алыр болза богда-хаанның Моолу хаанныг Россияга беш миллион алдын рубль өрелиг туржук чоп. Рубль бүрүзүнде ажылчыннарның болгаш тараачыннарыц ханы болгаш дери борашкан. Өрени негеп алыры Россияның хоойлу ёзугаар эргези-дир! А совет Россия ол өрени алырындан ойталаан...

Чугаалажыышкынның тончузу чоокшулап келген. Ильич биле Сухэ-Батор дыңзыг хол тудушкан. Ооц херечизи — тоогунуц болу. Ыяк тутуп алган холдарның салдынышкынын кым-даа, кажан-даа көрбес.

Ол холдар кажан-даа салдынышпастар!

(«Соңгу чүктүң шолбаны» деп романдан).

ШЕФТЭЭШКИН

— Эртен 7 шак турда конторага шупту улус озал чок келген турар ужурлуг. Автобус кзөр — дугуржуп каан бис. Оон шефтээр колхозувус «Кара-Дагже» хаптар бо-ла—деп, директор чугаалааш, кымда айтырыг барыл дээнзиг кабинетте олурган улусту эргилдир далаш чок көрген. Ажыл-иштиц бачым үезинде көдээнац ишчилеринге дуза кадары бистиц ыдыктыг хүлээлгевис-тир, эштер, ынчангаш силериниц кымыцар-даа чылдак хап, ойталай бербес боор деп чүвеге идегеп тур мен — дээн сөстербиле чугаазын доозупкаш, креслозунга олурып алган. Ынча дээн соонда чоруй албас мен деп ойталаары берге апаар. Черле ынчаш бистиц директорувус дыка оптуг кижи деп чүвеге барык шуптувус бүзүрей берген бис. Кончуг чөрүү, дедир дээн кижилер-биле безин үн-даа бедитпейн оожум чугаалашкан соонда демгилери ооц-биле чөпшээрежикпен турар чүве.

...Автобус хоорайның доозунуг кудумчузун соонда каапкаш, колхозче баар орукче үүптери билек ыр-шоор, катны, чугаа хөлчок барган.

Колхозка келген олчаан контора эжиниге доктаай бердивис.

— Ынчаарга мындыг-дыр — деп, директор чугаалаан.— Силер ынаар-мынаар тарады ырап чоруй барбаңар, бис мынаар киргеш (хонтораже айыткаш) каяа, чүнү кылырын, чепсек-херексел чүвелерни кайынын алырын айтырып алгаш келиили — дээш, чолаачы-биле кады чорупканнар.

Мен база оларныц соондан базып кагдым. Колхоз даргазының кабинеди хаашкынныг болган, зоотехниктер олурар өрээл база куруг, оон бухгалтериже киргеш, даргаларны азы бригадирлерни кайынтып ап болурун айтырарывыска:

— Ам колдуунда сиген шөлдеринде-ле турар улустар ыйнаан бо. Дем чаа маңаа бригадир Машпак-оол ышкаш кижи бакылаш эрте берди ийин. Бо кудумчуныц ужунда склад чанында боор. Эртен оон чем алыр кижи болгай—деп, улгады берген угбай харылаан.

Склад эргелекчизи бригадирни көөрүн-не көрген харын чем-даа үндүрүп берген, ынчалза-даа ам ооц чогум кайдазын билбес болган. Кудумчуну өрү-куду халдып, ужурашкан улустардан бригадирни айтырып чоруп тургаш, элээн болганда мүн-не тып алдывыс. Директорувус Машпак-оолду шагдан тура таныыры-даа кижизи ышкаш эктинден барып часкаш:

— Сиген кезеринге дуза кадар дээш оолдарныц, кыстарныц болгаш шала азы дөгүй бергеннериниц каттышкан бригадазы чедип келген, силериниц тода айтыышкын бээриңерни манап тур. Кандыг чарлык боор ирги?— диди.

Машпак-оол чүү деп дарый харылаптар аайын тыппаан хевирлиг, салааларын дызырадып, бирде бисче, бирде директорже көрүп каап боданып турган. Оон удур айтырып эгелээн:

— Шупту каш кижи силер?

— Чээрби беш.

— Кадыыр, дырбааш, айыыр дээн ышкаш херекселдериңер чок улус силер ыйнаан?

— Ындыг чүвелер бисте кайда боор.

— Ынчаарга складтан херекселдер барып алгаш, ооц соонда кайыже чоруурун сүмележир болган-дыр — дээш, бригадир бистиц автобузувусче кирип келгеш, орук айтып, кады чорупкан.

Мэнзалардан кылган сарайныц эжиниц кымчы чокка дүшпес мен дээр «таңныыл» кадарып турган. Машпак-оол эртип бар чыткан ийи уругну кыйгырып эккелгеш, «Дуран-оол сутта баргаш, дүлгүүрүн ап алгаш дүрген чедип келдеп чугаалаңар. Шефчилер келген, сиген кезер херекселдер дарый херек дээр силер» дээш айбылапкан.

Дуран-оол боду келбээн — кадайын чорудупкан. Сарайны ажыткаш, элээн каш кадыыр, айыыны биске берип каашц, чоруур деп барган.

— Дуран-оол кайдал?— деп, ооц кадайындан бригадир айтырган.

— Сиген кезин чоруй барды ыйнаан.

— Кайы бригадаже барганы ол?

— Бригадаже кайын баар ол. Колхоз малынга чемни шефчилер кылчын бериптер-ле болгай, бригадир. Боттуң каш чүвезинге бичии сиген кылып албас болза база талаар болгай аан. Ынчангаш алаак кирип, ында бичии оймактардан дамдыктап кезер кижи мен деп олурбадыве.

Бистиц директорувус ол чугаага киржир бодаан хире, ынчалза-даа хенертен шагынче көре каапкаш, ара соксап кааш, бригадирден айтырган:

— Ам кайнаар баар бис? Ye талыйып бар чор-ла.

Машпак-оол боданып турган. Оон ам адаар чери бистиц барып ажыллаар черивис ол болганда шып-шыпшын манап олур бис.

— Улуг-Алаак бажында, арыг иштинде, кызыл-хараганнар аразында бичии оймактар бар. Хол-биле кезерде таарымчалыы кончуг чер. Силер олче хаптыңар. Моон чээрби хире хилометр. Оруунда кижи азар чүве-даа чок. Бо-ла чоктаан арыгныц кыдыында оруктап бар чыдарыңарга кырынга баар силер. Бичии көвүрүглүг кара сугну кешкеш, бар чыдарыңарга оруктуц солагай талазында хам дыт турар эвесте. Ооц дөзүнде эрги одаг бар, аңаа доктаап алыңар.

Автобустуц шала ажыдып каан соңгаларыдан салгын киир хадып, баштарныц дүктерин авыраңнадыр сыйбап чораан.

— Хам дыт бо-дур!— деп, директор алыыра берген.

Дүжүрүнүп алган бис. «Соңгуп» алган поварывыс Нина Колесова улуг пажын одаага үш дашка хемчээй салып көргеш, чанында дамырактан суглап чорупкан. Өске арткан улустарныц кадыыр тударлары кадыыр туткаш, айыыр тударлары айыыр туткаш, арыг талазынче углаан билдирер-билдиртпес кокпа оруктап шуужупкан бис. Бажывыста — директор, ооц соонда — чолаачы, дараазында — Базыр, мен дөрт дугаарында мен.

— Кескен сиген чыды-даа бар ышкаш— деп, чолаачы чугаалаан.

— Бо оруктап чаа улустар база чоруп турган-дыр, истерп иле көрүцер даан— деп, директор немээн.

Кезек дилик арыгны, дөңгеликтиг шалбаларны эрткеш, алазкче үүп кээривиске хөпээннер көстүп келген. Дараазында оймактың сигенин база хап каапкан болган. Элээн кылашташкаш, шору улуг алаакчыгашка келдивис. Ооц кыдыында бора таллар чанында өртеп каан турган доруг аът бистерже кулактарын сувурээртип алгаш топтан көргеш, база хатан оттай берген. Аттың ыдында бичии ыш буруңайныц үүп турган. Оду өжүксей берген одаага чедип кээривиске ийи кижи девээде дыштапып олурган,— азы дөгүй берген спиреш мага-боттуг кара ашак-биле он ийи, он үш хар үези бичии оолак.

— Бис сиген кезер дээш келген улус болгай бис, кырган, а ындыг чоп мырыңай хөпээнпеп каапкан чүвел моң?— деп, директорувус менди солушкаш айтырган.

Кырган бистериниц шуптувусту одурту көргеш, туруп келгеш, директор-биле хол тудуп чолуккаш харылаан:

— Озалдаан-дыр силер, оолдарым. Үш хонук мурнунда хоорайдан улус шефтеп келгеш, болаа чоок-кавыныц сиген үнген черин шупту кезин каапкан-на болгай. Дүүн колхозтуц малчыннары келгеш хөпээннеп каан. Мен бөгүн уруумнуц оглун эдертип алгаш, сиген кажаалаар чыраалар кезип чыдыр мен. Бээр бо алаактарже чогум чайын машина байтыгай трактор безин чемелевес оран боор — долгандыр малгаштыг кара суглар бар. Кыжын олар доңуп каарга ынчан бо сигенин үндүр сөөртүп болур.

Кырган уруунуц оглун бодунче иннеп эккелгеш, одаага шайдан тип каг дээш суглаып чорудупкан.

— Бис ам сигенин кайыын кезер улус боор бис, кырган?— деп, директорувус айтырды.

— Дөргүн шыгынныц сигени кестинмээн хире чер чүве. Ындыг-даа болза аңаа чедир ырак болдур ийин, оолдарым. Чедип чоргужаңарже хүн хөлү эртип хаар. Машпак-оол бо черниц сигенин кезип каапканын билбейн, силерни чорутканы ол-дур, оон башка Дөргүнче бадырыптар турган ийик. Ам канчаар, келген улус куруг чанар эвес, бо алаакчыгаштарда хөпээннерни сарааттаза чүл? Кырган-ачаңарныц Дөшпер-Доруу турда амыр чүве-ле болгай.

— Чүл, оолдар? Төгериниц орнунга амзаазы дээре деп чугаа бар чүве болгай. Көнгүс чүнү-даа кылбайн аваа маңнадып тура хүнээриниц орнунга оода сарааттан-даа болза тургусканы дээре эвес ыйнаан — деп, Базыр-оол санал үндүрген. Бистер директорувусче көрүп алган тур бис. Ам ооц чүү дээринден хамааржыр.

Хүн дүш чоокшулап келген.

— Ынчаарга мындыг-дыр — дээш, директор эгелээн.— Эр улус сараатталарынга кириишин, а хереэженнер кажаа тудар чыраа кезип, ону сараатче сөөртсүн. Кандыг деп бодайдыр силер?

Мен бичии чораан үем сактып келгеш, Дөшпер-Доруттамац-биле четкеш, эзертээш, хомутту кедиринкен мен.

Мактангаш капчаар, эрес-ле ажылдаан бис. Нина поварывыстың хайындырган дүштеки чемни чүгле кежээ кээп иштивис: директорувус эттиг иззэнин соотпас, чем ижипкен соонда адаавыс азртай бээр дээш бисти олагже ыпаан. Бистер боттарывыс база ажылче сундуккаш, чем чиирпи барык утту каапкан болган бис.

Кежээ делир чаныц чоруп олургаш, колхоз төвүнге доктаай дүшкеш оон алган херекселдериниц — сиген кеспээн кадыырларывысты, хөпээн тургусаан айыырларывысты дужаан бердивис. Директорувус албан-биле дилеп чораш, Машпак-оолдуц бажынын тып алгаш, «каш сөс чугаалап каар дээн кижи мен» дээш киргеш, үр болбайн үүп келген. Та чогум чүнү чугаалаан, оозуп кижи дыңнаан эвес. Чолаачывыс сырыналдыр ырлапырлап кезек халыткан соонда хоорайныц оттары мурнувуста көстүп келген.

В. МОНГУШ.

ЭЗИМ-СЫННАРНЫ ЧАҢГЫЛАНДЫР

Азас Хөлче
Аян-чорук кылыр дишкен
Аныяктар
Автобустуг халдып эртер,
Аажок чараш
Алгыг делгем кудумчулуг
Ажыл-ишчи
Аныяк суур Тоора-Хемним....

Бистиц Тоора-Хемивис шынап-ла, чараш суур. Ону болгаш ооц ажыл-ишчи чонун алгап, мактаан ырлар болгаш шүлүктер концерт бүрүзүнге дыңналыр. Черле ынчаш, бистиц Тожунуц дугайында чогаал хөй. Ону чоокта чаа болган бот-тывынгыр уран түүл көрүлдези база катап бадыткады.

Районнуц Культура бажыцынга «Чойган» агиткультбригада тургустунгандан бээр он чыл чеде берген. Ооц кежигүнери Азастың балыкчыларының, Ырбанның ыяшчыларының, Хам-Сыраның ивижилериниц күзенчиг аалчылары болу бергеннер.

Бедик сыннар, шыргай арталар, хөлдер болгаш хемнер Тожуда болганда, маңаа аргыжары дыка берге. Хемеге, самолётка-даа олурар, ийи, аът-даа мунар ужурга таварлыр. Бир аттанырга ай хире болгаш үзээн келир. Ынчалзадаа агитбригаданыц кежигүнери боттарының хүлээлгезин алдарлыы-биле күүседип, чонунга уран талантызын бараалгадып, оларныц хей-аъдын көдүрүп турарлар.

Районда агитбригадалар ам суур бүрүзүнде бар апарган. Ийде «Артыш», «Адыр-Кежигде «Азас» болгаш өске-даа агитбригадалар доктаамал ажылдап турар. Олар чонуц талантызын илередиринге улуг рольдуг. Олар-биле чергелештир бот-тывынгыр уран түүл коллективтериниц көрүлдези база талантылыг кижилерни илередип турар.

Сөөлгү үеде бистиц районда уран түүлдүц бир хевири — танцы сайзырап эгелээн. Хореография бөлүмүн Тоора-Хем көлэ Советтиц секретары Надежда Куликова удуртып турар.

Ыраккы Тожунуц культура

ЧУРУКТА: агитбригада чайын аъттанырынга белеткенин турда тыртырган.

ШЫДЫРАА

ПИЦУНДА. (СЭТА-ныц корр.). Делегейге шыдыраа талазы-биле хөрээженнериниц бирги чер дээш маргылдааныц ийнги салыын октябрь 24-те уламчылааныныц түңнелинде Нана Александрия Нона Гаприндашвилини тиилээн.

Оларныц саны ам 1:1.

* * *

Шыдыраа талазы-биле Алёхинге турасхаатқан делегей маргылдаазыныц тоску салыынга Вагаян Вирини удуп алган. Спасский биле Петросян үр эвес ойнаан-да «тайбың дугуржулгага» ат салган.

Мурнунда ойнаалкынныардан доозулган ужуражыышкынныарныц түңнелдери мындыг: Холмов биле Бири хайымнашкан, Вагаян Спасский база Горг-биле ойнаан кайытынга-даа уттурган, Холмов Стинин тиилээн, Бем-Лендьелди уткан. Белявский—Бири, Холмов—Горт оларныц салыын катап соңгаарлаткан.

(СЭТА-ныц корр.).

Алгаар

Бөгүн республикага өнза өскерлиишкин чок агаар болур. Хаттың күжү секундада 3—7 метр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 0—5 градус чылыг, артканнарынга —0—5 градус соор. Кызылга бөгүн 0—2 градус соок болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 26-ДА
МОСКВАДАН

9.00—Медээлер.
9.10—«Совет Эвилели —даштыкы аалчыларныц көргени-биле». Өңнүг.
9.25—Европаныц волейбол чемпионады. Югославиядан өңнүг дамчыдылга.
10.05—«Чечен чогаалдарныц экранчыдылгазы». «Ыызгуурганнар уязы». Өңнүг.
11.50—12.00—Чапсар.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан бооп тур мен!».
13.00—Өңнүг мультфильмнер программазы: «Хүрең хунан», «Болек биле Лелектиц ужуралдары».
13.30—«Россияныц кол кудумчузу». Документалдыг өңнүг телефильмниц баштайгы көргүзүлгези. 8-ки серизы —«Дириг суг».
14.00—«Бойдус таңнылдары». Олимпиаданыц 1-ги турунуц харызы. Өңнүг.
14.45—«Музыкалыг киоск». Өңнүг.
15.15—«Кино аян-чоруктарыныц клуву». Өңнүг.
16.15—«Делегей панорамазы». Өңнүг.
16.40—«Силериниц бажыцыцарда». Өңнүг.
17.10—Дзюдо хүрешке делегей чемпионады. Венадан өңнүг дамчыдылга.
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—18.10—Чапсар.
18.10—«Артлото». Өңнүг.
19.40—«Совет Эвилели — даштыкы аалчыларныц көргени-биле». Өңнүг.
19.55—«Россияныц кол кудумчузу». Документалдыг өңнүг телефильмниц баштайгы көргүзүлгези. 8-ки серизы — «Дириг суг».
20.25—«Улуг театрныц АКШ-та гастрольдары».
21.15—21.25—Чапсар.
21.25—«Айыыл чок шимчээшкин».
21.55—Документалдыг фильм.
22.15—ССРЭ-ниц футбол чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) — «Динамо» (Киев). Тбилисиден дамчыдылга.
23.45—00.15—«Ye». Информастыг программа.

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ
ҚЫЗЫЛДАН

17.00—Уран-чечен телефильнер программазы: «Катыы-даа, халап-даа», «Чаңныг-соңгуг».
18.30—«Бистиц аалчыларывыс». Дамчыдылга.
19.00—Мультфильм.
19.10—Телемедээлер.
19.25—«Локаторда дээр». Телефильм.
19.40—«Клуб ажылыныц айтыыглары». Тыва АССР-ниц культура министриниц оралакчызы Д. А. Попковтуц чугаазы.
19.50—«Шенелде». Телефильм.
20.10—«Чечек». Дамчыдылга.
20.40—Телемедээлер.
20.50—Чарлалдар, реклама.
20.55—«Шил эжик». Телефильм.
21.20—23.00— А. Макаенок. «Дээди шиитке». Хөгжүм-шин театрының шизи.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Есения» (2 серилыг) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночыныды 9.45, 13.00, «Өгбелериниц кыйгызы» 11.15, 14.30, 16.15, «Чаанар — мээңц өңнүктерим» (2 серилыг) 18.00, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Капитан Джек» 10.00, 11.30, «Кыс болгаш шулбустар» (2 серилыг) 13.00, 15.30, 20.30, «Ромео болгаш Джульетта» (2 серилыг) 18.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кара бөрү» 10.00, 11.40, 13.20, «Кыстың даңгыраа» 15.00, 18.40, «Италилериниц Россияга кайгамчыктыг ужуралдары» 16.50, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужу-кыдыы чок фронт» (2 серилыг). 11.10, 14.20, 17.30, 20.30, «Ховуда шуурган» 21.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Есения» (2 серилыг). 15.00, 17.40, 20.20 шактарда.

«ВОСТОК»: Киночыныды. 15.00, «Эң ак сеткилдиг хуттбай кыс» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

БАМ-ДА СПОРТКА ЫНАК

УРГАЛ-2, Октябрь 23. (СЭТА-ныц корр). Совет Эвилелиниц болгаш Европаныц эң шыырак командазы — Киев «Динамозунуц» автографтарлыг бут-бөмбүүн БАМ-ныц чөөн участогунуц тудугжулары, Украинаныц ыида төлээлекчилери УССР-ниц найысылалыдан алган. Ол белекти спортчу төлээлекчилериниц делегациязы Байкал-Амурга чедирип келген. Ол делегация Ыраккы Чөөн чүк тайгазында чаа хоорай тудуп турар Ургалда чаңгыс чер-чурттуглаврынга аалдап келген. Украин спорт мастерлери элээн каш көргүзүг ужуражылгаларны кылган, футбол, бокс болгаш волейбол талазы-биле дараалашкак лекцияларны документальдыг киноленталар көргүзери-биле катай номчаанар. Спорт мастери шыдыраачы Владимир Пересыпкин бир угда элээн каш хөлге ойнаар сеансыларны кылган.

Украинаныц профчөвүлели болгаш республиканыц спорт комитеди БАМ-да Украинадан келген тудугжуларга спорт талазы-биле шеф дузаламчы көргүзер дугайында доктаалды кады хүлээп алганын аалчылар чаңгыс чер-чурттугларыга дыңнаткан. Футболистерге чаңгыс даай хептер, лыжалар, конькилер, ринга хевистери болгаш өске-даа спорт херекселдери Ургалда чедип келгилээн.

БАМ-да Украинадан келген тудугжулар спортка ынак. Чоокта чаа маңаа спорттуг бүгү хевирлеринге спартакиада болган. Аңаа «Киев», «Донбасс», «Диспр». «Карпаттар», «Харьков» отрядтардан 300 күш-культуржулар киришкен. Ол спартакиадага рамщик Вячеслав Носов, дарган Леонид Ткачев, бызаңчы Петр Буденко, инженер Иван Компаниец болгаш оларныц өске-даа хөй эштери разрядчылар болган. 100 ажыг кижи ГТО комплекизиниц нормативтерин күүсеткен.

Спорт баазазының дугайында БАМ-да сагыш салып турар. Хоорайныц тудуу-биле кады кадыкшылга негин —стадионну дерээн. Спорт залынын дериишкин дооступ турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ · Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, харысалгалыг секретарынын 23-54, партийжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, көдээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизиниц 22-64, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузуг килдизинин 20-60, корректорларныц 27-41, бухгалтериянын 50-22, солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тираж 15877. ЧАГЫГ № 3394.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниц Министрлер Чөвүлелиниц Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниц типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—01409